

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra etiky, psychologie a charitativní práce

Bakalářská práce

Psychologické otázky v práci s oběťmi trestné činnosti

Vedoucí práce: Mgr. et Mgr. Karolina Diallo, Ph.D.

Autor práce: Štěpánka Papáčková

Forma studia: Prezenční

Studijní obor: Sociální a charitativní práce

Ročník: III.

2018

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury. Prohlašuji, že v souladu s § 47 zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích 25. 3. 2018

.....

Štěpánka Papáčková

Poděkování

Ráda bych poděkovala paní Mgr. et Mgr. Karolina Diallo, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a konzultace k mé práci. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Nicol Emrové, za její odborné rady a připomínky k mé práci.

Obsah

Úvod.....	6
1 Kdo je to oběť a dopad trestného činu na ní.....	8
1.1 Typologie obětí.....	9
1.2 Mýty o obětech trestného činu.....	11
1.2.1 Mýty o obětech znásilnění.....	12
1.2.2 Mýty o obětech domácího násilí	13
1.3 Dopad trestného činu na oběť.....	14
1.3.1 Akutní reakce na stres	15
1.3.2 Posttraumatická stresová porucha	15
1.3.3 Porucha přizpůsobení	17
2 Viktimologie.....	18
2.1 Viktimizace.....	19
2.1.1 Primární viktimizace	19
2.1.2 Sekundární viktimizace	20
2.1.3 Terciární viktimizace.....	22
2.2 Způsoby prevence viktimizace	22
2.2.1 Primární prevence	23
2.2.2 Sekundární prevence	24
2.2.3 Terciární prevence.....	25
2.3 Práva obětí	25
2.4 Postupy policie ČR při práci s oběťmi	27
3 Sociální práce s oběťmi trestné činnosti	28
3.1 Vývoj sociální pomoci obětem trestných činů	28
3.2 Odborná pomoc v krizi.....	29
3.2.1 Krizová pomoc	32
3.2.2 Krizová intervence	34

3.3	Intervenční centra	35
3.4	Práce zaměřená na dětské oběti	37
4	Specifika komunikace s obětí trestného činu	39
5	Individuální a skupinová práce s oběťmi trestné činnosti.....	41
6	Závěr.....	43
7	Seznam použitých zdrojů	45
8	Seznam použitých zkratek	47
9	Abstrakt	48
10	Abstract.....	49

Úvod

Oblast práce s oběťmi trestných činů je v současné době velmi aktuálním tématem. S tématem obětí se často můžeme setkat na internetu, v televizi nebo se s ním setkat v článcích v časopisu apod. Cílem práce je analyzovat problematiku psychologických jevů obětí násilných trestných činů, které by si pracovník měl klást, aby nedocházelo k druhotné újmě a zároveň docházelo k postupné zpětné socializaci oběti a zároveň jí byl poskytnut odborný přístup. V práci se také budu zajímat o činnost organizací a sociálních pracovníků, kteří se touto problematikou zabývají.

Toto téma jsem si vybrala především proto, že již samotná trestná činnost může na obětech zanechat závažné psychické následky. Zároveň také proto, že i sociální pracovník se může setkat s oběťmi trestné činnosti v praxi. Zvláště pak pokud si vybere práci v organizaci, která je čistě zaměřena na oběti trestných činů (například intervenční centra, poskytující pomoc obětem domácího násilí se musí řídit dle zákona č. 108/ 2006 Sb. o sociálních službách). V této oblasti je důležité klást si otázky, které mohou ovlivnit psychiku oběti. Tudíž pracovník, věnující se práci s oběťmi trestné činnosti by se měl zabývat psychologickými otázkami, které oběť ovlivňují a potenciaálně ovlivnit mohou (*např. co oběť ovlivnilo, a jak újmu prožívá; jak trestný čin ovlivnil život oběti; jak zamezit druhotné újmě*). Úkolem pracovníka zabývající se touto problematikou je věnovat se veškerým otázkám, které by mohly jakýmkoliv způsobem ovlivnit život oběti, a zároveň pokládáním si těchto otázek zamezit druhotné újmě a vyhnout se tak chronickému vzniku psychických problémů, popřípadě pomoci oběť zlepšit kvalitu života, tak jako před trestným činem (chodit opět do práce, nebát se vyjít ven, vrátit zpět myšlenku, že o svém životě, těle a osudu mohou rozhodovat člověk sám).

Otázkami se však nezabývají pouze pracovníci neziskových organizací zaměřené na oběti, ale také Policie ČR. Ta zpravidla může přijít do prvního kontaktu s obětí, tudíž musí zvolit správné postupy a dostatečně se zabývat těmito otázkami. Zacházet s obětí důstojně a s úctou. Zároveň v případě institutu vykazání, který také později zmíním, jsou prvky psychologie také též důležité.

Ve své bakalářské práci se budu snažit vymezit základní problematiku týkající se obětí trestných činů, se kterými se pracovník může potenciaálně setkat. V souvislosti s touto problematikou se inspiroji odbornou literaturou zabývající se oběťmi trestné činnosti, legislativním ukotvením pojmů a práce s touto cílovou skupinou. Některé situace se pokusím znázornit příkladem z praxe. Pro účely své práce se budu zabývat především prací s oběťmi násilné trestné činnosti.

Dále se budu zabývat systémem pomoci obětem trestného činu. Práce bude zaměřena teoreticky s příklady z praxe. V první části bych chtěla charakterizovat ukotvení pojmu oběť a vysvětlením rozdílu mezi poškozeným a obětí včetně typologie obětí. Pro splnění účelů své práce se pokusím vybrat poznatky z psychologie a tím ukotvit otázky, kterými by se měl pracovník řídit při práci s obětí. Zároveň vymezím psychologické aspekty dopadu trestného činu na oběť (akutní reakce na stres, posttraumatická stresová porucha a porucha přizpůsobení). Do práce také zahrnu viktimizaci primární, sekundární a terciární a možnosti prevence. V souvislosti se sekundární viktimizací shrnu psychologické aspekty, které mohou eliminovat druhotné zraňování oběti. S druhotnou újmou spojím důležité přístupy Policie ČR, pracovníků v komunikaci s obětí. Zmíním zde zákony, dle kterých by se pracovníci poskytující pomoc obětem trestných činů měli řídit.

V práci se budu zabývat možnostmi pomoci obětem trestného činu, popíšu zde vývoj organizací zabývajících se problematikou a pomocí obětem. Dále popíši některé organizace, které se musí zabývat psychologií obětí jako intervenční centra, krizovou pomoc, organizace poskytující krizovou intervenci a organizace poskytující pomoc dětským obětem.

O problematice budu čerpat z literatury zabývajících se kriminologií, která zkoumá především vztah mezi obětí a pachatele a vymezuje pojmy. Dále se zaměřím na knihy psychologií oběti a knihy zabývajících se obětí a práci s ní v praxi. V souvislosti se zkušenostmi v praxi budu čerpat z Ludmily Čírtkové. Dále do práce zahrnu legislativní ukotvení pomoci obětem trestných činů, vymezení pojmů a práva obětí.

Práce bude zaměřena na systém pomoci oběti, jeho vývoji, který je především v činnosti neziskových organizací a psychologii oběti, kterou je důležité se zabývat, aby byl pracovník schopen si správně klást psychologické otázky. V souvislosti s těmito otázkami by měl být schopen přizpůsobit práci svému klientovi.

1 Kdo je to oběť a dopad trestného činu na ní

Definici oběti trestného činu můžeme najít v kriminologickém slovníku, který označuje tento pojem za „*konkrétní fyzickou osobu, která byla trestným činem usmrcena, zraněna, ohrožena na životě a zdraví*“.¹ Zjednodušeně řečeno: oběť je osoba, které byla způsobena jakákoli újma na zdraví, životě a majetku.

Co se týče definice oběti, upravuje ji také zákon č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů. Podle § 2 je obětí trestného činu „*fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil*“.² Pokud byla oběti způsobena smrt trestným činem, jsou za oběti považovány také její příbuzní v přímém pokolení. Součástí § 2 je také vymezení osob, které jsou zvláště zranitelné trestnou činností. Jedná se zejména o osoby s vysokým věkem, s handicapem, děti apod.³

Zákon o obětech trestných činů byl projednán v roce 2013, do té doby pojem oběť trestné činnosti nebyl součástí legislativy a byl tak pouze pojmem, kterým se zabývala viktimologie, psychologie, a další definice byly přístupné v kriminologických slovnících.⁴ Zařazení tohoto pojmu do legislativy přineslo větší ochranu obětem, ve smyslu legální ochrany při způsobeném trestném činu. V některých zákonech bývá pojem oběť nahrazeno poškozeným. Je tomu tak zejména v zákoně č. 141/1961 Sb. o trestním řízení soudním. Rozdíl mezi těmito pojmy na první pohled není tak velký, ale rozdíl tam přeci je. Oběť je spojována s případem, který není řešený policií, ale může využívat služby krizových center a poraden, které jsou pro tuto oblast zaměřeny. Pokud oběť pachatele nahlásí, stává se z ní automaticky poškozený. Pojem poškozený se tedy používá v souvislosti s trestným řízením. Obětí se může stát pouze fyzická osoba, kdežto poškozeným se může stát jak fyzická osoba, tak osoba právnická. Zároveň poškozený má nárok, aby soud uložil pachateli povinnost uhradit škodu poškozenému.⁵ Zákon o obětech trestné činnosti také upravuje práva obětí, a to způsobem, jak se s nimi má zacházet, jelikož za oběť je dotyčný považován i v případě, že pachatel není zjištěn nebo nebyl trestně odpovědný

¹Srov. ZOUBKOVÁ, I. et. al. *Kriminologický slovník*, str. 121.

²Srov. Zákon č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů § 2.

³Srov. Tamtéž.

⁴Srov. VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*, str. 15.

⁵Srov. Zákon č. 141/1961 o trestním řízení soudním § 43.

např. z důvodu nepřičetnosti nebo nezletilosti. Policie k obětem trestné činnosti musí přistupovat zvláště citlivě, jelikož může vzniknout také druhotná újma, která není následkem trestného činu, ale přístupem policie.⁶

Pokud hovoříme o oběti trestného činu, je také důležité vymezit, co to trestný čin je. Trestným činem se rozumí „protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně“.⁷ Podle sociologických teorií je trestný čin vysvětlován jako společenský fenomén, tedy produkt struktury společnosti. Merton zaujímá názor, že ve společnosti nejsou dostatečně rozvržené prostředky jako například úspěch nebo peníze, tudíž ve struktuře chybí prostředky k nějakému dosažení cíle, tím pádem se někteří lidé uchylují k společensky nepřístupným prostředkům (trestné činnosti). Reckless zastával názor, že delikvence, tedy trestný čin vzniká konfliktním působením vnitřních zábran (sebeovládání) a vnějších požadavků (společenské).⁸

1.1 Typologie obětí

Každý konkrétní čin násilí je odlišný, taktéž každá oběť násilí jinak prožívá a existují mezi nimi značné rozdíly, proto je velmi složité určit přesnou definici vzoru pro typickou oběť. Na základě těchto poznatků existuje mnoho teorií a typologií obětí. Pracovníci, kteří se s obětí dostanou do kontaktu, by se tedy měli orientovat alespoň v základních definicích. Autoři rozdělují typologie podle různých skutečností, jako je například věk, pohlaví, schopnost vyrovnání se s traumatickým činem, specifické vlastnosti nebo dle míry jejich zavinění apod.⁹

Benjamin Mandelsohn využil své poznatky a zkušenosti z rozhovorů s poškozenými a svědky trestného činu. Zjistil, že mezi znásilněnou osobou a pachatelem vznikají často úzké vztahy, které znásilnění předcházejí. V některých případech dokonce oběť vybízí pachatele ke své vlastní viktimizaci. Mandelsohnova typologie obsahuje 6 typů, která je zobecněna na všechny oběti zločinů, a ne pouze na znásilněné:

- Oběť, která je **kompletně nevinná (náhodná oběť)**.
- **Naivní oběť**, jež svým nevědomým jednáním, zvyšuje pravděpodobnost viktimizace.

⁶ Srov. Zákon č. 45/2013 o obětech trestné činnosti § 2 - § 3.

⁷ Srov. Zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, odst. 1, § 13.

⁸ Srov. NOVOTNÝ, O. – ZAPLETAL, J. *Kriminologie*, str. 94 – 99.

⁹ Srov. VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*, str. 27.

- **Oběť s vysokými riziky**, nebo také oběť dobrovolná, ta se vystavuje riziku viktimizace především svým životním stylem, příkladem může být prostitutka nebo člověk závislý na drogách.
- **Provokující oběť**, která, jak již z názvu plyne, se svým přičiněním vystavila nebezpečné situaci. Sama vyprovokovala, ať záměrně či nevědomě, nebezpečnou situaci.
- **Participující oběť**, je spoluviníkem své viktimizace. Původně byla sama pachatelem trestného činu, ale za jistých okolností se z ní stala oběť například muž, který sexuálně obtěžuje ženu a následně je fyzicky napaden jejím přítelem.
- **Falešná oběť**, ta trestný čin pouze předstírá.¹⁰

Polský právník Brunona Holysta navrhl rozdělení obětí dle jejich zavinění. Tato typologie pochází z roku 1964 často uváděná v české kriminologii a je dělena do dvou skupin:

- **Oběti, které si vlastní viktimizaci zavinily** individuálně, např. provokací pachatele nebo svou příslušností k určité rizikové negativní skupině (typickým příkladem tohoto typu oběti jsou prostitutky).
- **Oběti, kteří svou viktimizaci nezavinily** ani individuálně (odcizení zabezpečeného majetku) ani příslušností k rizikové negativní skupině (např. policista).¹¹

Stephen Schafer, jeden ze známých zakladatelů viktimologie, vytvořil klasifikaci obětí na základě, které se vychází z odpovědnosti oběti za trestný čin, nikoli z rizikových faktorů. Schafer chápe zločin jako sociální jev (ne individuální), kde je důležité brát v potaz nejen pachatele, ale také jednání oběti, které může zapříčinit viktimizaci. Podle zodpovědnosti rozděluje oběti takto oběti:

- **Nesouvisející oběti** – Staly se náhodným cílem, tudíž nenesou odpovědnost za trestný čin.
- **Provokativní oběť** – Sdílí rezpozibilitu viktimizace, jelikož pachatele vyprovokovala svým jednáním či chováním.
- **Ukvapené oběti** – Jedná se o jedince, kteří se z části podílí na odpovědnosti za trestný čin, například tím, že se vyzývavě oblékají, navštěvují nebezpečná místa, říkají nebo dělají věci, jimiž agresora vyprovokují.
- **Biologicky slabé oběti** – Tyto oběti nenesou odpovědnost, tyto osoby jsou bezbranné a pro pachatele přitažlivé vzhledem k nízkému věku nebo handicapu.

¹⁰ Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*, str. 13 – 14.

¹¹ Srov. VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*, str. 28.

- **Sociálně slabé** – Osoby, které jsou příslušníky rasové nebo etnické menšiny.
- **Sebe-viktimizované** – Tyto osoby jsou plně zodpovědné za trestný čin, protože se pohybují v rizikových oblastech jako je prostituce, drogy, gambling apod.
- **Politické oběti** – Nemají žádnou vinu na své viktimizaci, jedinci pouze stojí proti moci nebo jsou drženi v nižším sociálním postavení.

Již na první pohled je vidět, že většina typologií obětí vychází především z vlastního zavinění viktimizace a už nezdůrazňují například hledisko psychologické, tedy psychický stav oběti trestného činu. Postupem času začaly vycházet publikace, jež zveřejňovaly různorodé klasifikace obětí trestných činů podle reakce na trestný čin, míry poškození apod. V těchto pozdějších rozdělení byla více odrážena individualita člověka, tedy i individuální přístup k obětem trestného činu.¹²

1.2 Mýty o obětech trestného činu

Mýty vznikají na základě chybného sociálního vnímání, kdy si lidé dávají dohromady svá vlastní očekávání a vycházejí tak ze sociálních schémat, stereotypů a předsudků. Mýty o obětech trestného činu jsou spojeny s falešnými představami, které kolují mezi laickou společností o obětech konkrétních deliktů. Důvod proč tyto nálepky, mýty a předsudky vznikají, vychází také z tzv. kognitivních zkratk, jež nám usnadňují vytváření si závěru ohledně nějaké situace. V tomto případě se jedná o připisování oběti takové vlastnosti, které odvíjíme z vlastní zkušenosti (např. kategorie, které lidé připisují pouze oběti, které vykazují znaky pro typickou oběť) nebo heuristiky dostupnosti (tendence člověka prosazovat první myšlenku, jež ho napadne).¹³

Často tak dochází k tomu, že si veřejnost představí oběť, pro kterou jsou typické konkrétní znaky. Tento prototyp idealizované oběti shrnul Nils Christie v šest vlastností, které jsou typické pro oběť:

1. Oběť se jeví zpravidla slabší, než je pachatel, proto máme tendence si představit spíše ženu než muže nebo jinak znevýhodněné jedince např. děti, handicapované apod.
2. I když život oběti není úplně příkladný, oběť se v době trestného činu chovala dle zákona.
3. Nenese vinu na tom, co se jí přihodilo.
4. Pachatel je pro oběť v podstatě cizí (předpokládá se, že čin se odehrál pouze jednou)
5. Pachatel oběti je vzorem špatného a zlého.

¹² Srov. VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*, str. 28 – 30.

¹³ Srov. Tamtéž, str. 33.

6. Oběť bez problémů získá plnohodnotný status oběti, jelikož je lze u ní konstatovat dobré spojení moci, sympatií a vlivu.

Tyto body bezpodmínečně ovlivňují obraz oběti. Pokud tedy poškozený spadá do tohoto dělení, vyvolává to v ostatních lidech jistý soucit spojený s respektováním práv poškozeného a postavení statusu oběti. Pokud ovšem dojde k tomu, že okolnosti trestného činu a tyto informace jsou v rozporu s vlastnostmi ideální oběti, opouští se od postavení oběti a začíná se zdůrazňovat její podíl na viktimizaci.¹⁴

Mezi další mýty obětí trestných činů mohou dle Ludmily Čírtkové patřit mylné představy o tom, že oběť je pomstychtivá, tedy že oběť se chce pomstít pachateli za to, co jí provedl. Ovšem nejedná se o pomstu, co by chtěla oběť vykonávat, je to především určitá reakce na to, aby se poškozený cítil v bezpečí. Na tento mýtus navazuje to, že oběť nebude nikdy spokojena s trestem pachatele. Čírtková také zmiňuje představu, že oběti mají určité dispozice, které předurčují člověka k tomu, aby se stal obětí trestného činu.¹⁵

Různé mýty se vztahují k různým skupinám, například mýty o obětech trestného činu nebo o obětech domácího násilí.¹⁶ Pro ilustraci zmiňují dva typy mýtu (mýty o obětech domácího násilí a obětech znásilnění), kterými se nejvíce literatura zabývá. Odkazují především na Ludmilu Čírtkovou a Martinu Velikovskou.

1.2.1 Mýty o obětech znásilnění

V souvislosti s oběťmi sexuálního napadení se často objevují mylné představy, které dle J. Sochůrka popisují oběti znásilnění jako ty, jež chtějí spíše něco získat např. peníze nebo se chtějí zviditelnit. Sochůrek také zmiňuje mýtus socializovaného znásilnění, kdy oběť byla zpočátku k sexuálnímu styku svolná a v průběhu si to rozmyslela nebo v případě, kdy se žena chce muži za něco pomstít, a proto ho nahlásí na policii. Tato představa spočívá především v tom, že na oběti nejsou vidět žádné známky hrubého násilí. V tomto případě může být zpochybňováno také znásilnění ženy manželem. Dle Sochůrka se ve společnosti objevuje mýtus slušné a nesuslušné oběti, kdy tato představa tvrdí, že slušným ženám se nic takového stát nemůže.¹⁷

¹⁴ Srov. VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*, str. 33 – 35.

¹⁵ Srov. ČÍRTKOVÁ, L. – VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*, str. 40 – 41.

¹⁶ Srov. VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*, str. 33 – 35.

¹⁷ Srov. Tamtéž, str. 35 – 38.

Dalším mýtem je, že obětí znásilnění se často stávají ženy, které mají spíše submisivní povahu a jsou slabé. Avšak oběťmi se často stávají ženy, které jsou v produktivním věku a chodí za zábavou a často tak může pachatele zaujmout dominantní žena. U pachatele se tak objevuje touha silnou ženu pokořit.¹⁸

Ve společnosti se také objevuje mýtus, že sexuálnímu násilí jsou vystaveny jen ženy. Procento znásilněných mužů v České republice se pohybuje kolem 6 – 10 % (jedná se o pouhý zlomek výskytu sexuálního napadení).¹⁹

1.2.2 Mýty o obětech domácího násilí

Jeden z mýtů, který se pojí s obětí domácího násilí je, že se jedná o soukromou věc a nikdo nemá právo do soukromí rodiny zasahovat. Jedná se o soukromé záležitosti a problémy rodiny a jejích členů, které si mají vyřešit sami. Každý člověk má však bez jakýkoliv rozdílu právo na ochranu svého života, zdraví a důstojnosti. V tomto případě nelze tolerovat jakékoli násilí. Znamená to, že základní lidská práva se nevztahují pouze na veřejný život, ale i na ten soukromý.²⁰ Argumenty, že se jedná o soukromou záležitost rodiny, do které nemá nikdo cizí zasahovat, jsou tak pouhé výmluvy pro tichou toleranci chování, které ubližuje lidským bytostem, ponižuje je a pošlapává jejich lidskou důstojnost.

Dle Ivany Dufkové a Jiřího Zlámala je mezi lidmi velmi zažitý mýtus, podle kterého si žena (můžeme ale také mluvit o muži) záměrně vybírá partnera, který jí bude týrat. Dalším mýtem je ten, že násilí, které se odehrává mezi partnery nebo v rodině není tak vážné, aby musela žena nahlásit partnera na policii či ho opustit. Žádná žena si však nepřeje prožívat domácí násilí jakýmkoliv způsobem (fyzické násilí, ponižování, zneužívání apod.). Typickým chováním agresora je to, že v počátcích vztahu nepoužívá žádné násilí, ani neprojevuje násilnické sklony a tendence. Jeho snahou je oběť ovlivnit a ovládat její život. Žena si tak chování násilníka vyloží jako určité projevy lásky a tím ztrácí nadhled nad věcmi. Pokud se žena pokusí muže opustit, může vzhledem k dlouhé izolaci od okolí (rodiny, přátel apod.) dojít k tomu, že nebude mít za kým jít, nebude mít žádnou blízkou osobu, nikoho, kdo by jí poskytl radu, a zároveň může mít nedostatečné finanční prostředky k odchodu (na pronájem azylového domu či bytu) nebo může být obviněna z toho, že rozvrátila rodinu.²¹

¹⁸ Srov. VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*, str. 35 – 38.

¹⁹ Srov. Statistiky. Stopznásilnění.cz [online]. [cit. 2018-08-01].

²⁰ Srov. ČÍRTKOVÁ, L. – VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*, str. 43.

²¹ Srov. VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*, str. 37.

1.3 Dopad trestného činu na oběť

Mladá žena se přestěhovala do Českých Budějovic kvůli práci, kde žila již 3 roky. V práci končila v pozdních hodinách. Domů jezdila vždy městskou dopravou, kdy vystoupila kousek od místa, kde bydlela. Den, kdy došlo k jejímu přepadení, potřebovala žena koupit ještě nějaké jídlo a vzhledem k tomu, že v tak pozdních hodinách jsou malé obchody zavřené, sjela si nakoupit do obchodního střediska, kde měli ještě otevřeno. Na zpáteční cestu se vracela pěšky, aby nemusela čekat na hromadnou dopravu, vzala to zkratkou přes park. Když procházela parkem, na lavičce pod lampou seděli dva mladíci. Když prošla kolem mladíků, najednou ucítila zezadu ránu do hlavy. Jeden z útočníků jí sebral kabelku a utekli. Po chvíli, kdy byla žena schopna vstát, doběhla k domu, kde bydlela, zazvonila na sousedy, společně zavolali policii a musela vyhledat lékařskou pomoc. Po tomto incidentu si žena musela vzít pracovní neschopenku z důvodu bolesti hlavy a nadále pak řešila, cesty domů ve večerních hodinách, kdy se bála, že se bude něco podobného opakovat.²²

Primárně se následky trestného činu projevují v kvalitě trestného činu. Tedy, že následky trestného činu se odvíjejí na povaze trestného činu, tzn. že čím závažnější trestný čin, tím (zpravidla, ne vždy) mohou mít pro oběť závažnější následky. Z poznatků a zkušeností odborníků vyplývá, že jak následky, tak i bezprostřední reakce oběti na trestný čin jsou různorodé a v některých případech pro okolí velmi udivující. Následky mohou mít formu velmi intenzivního prožívání, kdy jsou tyto znaky zjevné i pro blízké okolí nebo mohou u oběti chybět jakékoliv znaky poškozené osoby.²³

Různé oběti na tentýž čin, který byl na nich spáchán, mohou reagovat jinak, a často to tak dělají. To, jak silný bude dopad trestného činu na oběť, rozhodují především individuální aspekty jako osobnostní znaky oběti a její psychická životní kondice, okolnosti průběhu primární viktimizace (zvláště ty, které utkvěly oběti v paměti) a to, co se po této traumatické události odehrává (reakce okolí a její přístup k oběti). První dva faktory jsou těžko ovlivnitelné, ale na třetí faktor má vliv každý z nás, ať už pozitivní, tak negativní.²⁴

Do klasifikace následků primární viktimizace jsou zařazeny tři druhy újmy. Jedná se o následky fyzické, sociální a emocionální. Fyzická újma vzniká narušením fyzické integrity, která může mít podobu od lehčího poranění až po těžká zranění nebo může končit smrtí oběti.

²² Srov. ČÍRTKOVÁ, L. – VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*, str. 24.

²³ Srov. Tamtéž.

²⁴ Srov. MARKOVÁ, E. – VENGLÁŘOVÁ, M. – BABIAKOVÁ, M. *Psychiatrická ošetrovatelská péče*, str. 186.

Finanční problémy způsobeny trestným činem vznikají na základě ztráty majetku, náklady, jež musí oběť vynaložit na léčbu. Finanční újma může také způsobit neschopnost oběti chodit do práce (ať už ze zdravotních či psychických problémů způsobené násilnou činností). Psychické následky jsou projevy, které brání oběti ve fungování běžného života, který žila před trestným činem. Dopady primární viktimizace na psychickou újmu oběti jsou individuální, a i objektivně malé ublížení může s sebou nést velké psychické následky.²⁵

1.3.1 Akutní reakce na stres

Jedná se o závažnou poruchu, nazývanou také jako akutní stresová porucha, která se u člověka projevuje bez jakékoli patrné známky přítomnosti psychické poruchy. Tato reakce se objeví podle MKN – 10 (mezinárodní klasifikace nemocí) do hodiny po dopadu z traumatu trestného činu. Jde o přechodnou poruchu, jejíž příznaky se rozvíjí působením silným stresovým podnětem.²⁶

Příznakem akutní reakce na stres může být opožděná odezva na otřesný zážitek jako derealizace (to, co se děje, není pravda), depersonalizace (to, co se stalo, se nedělo mně, např. znásilňovaná dívka se na průběh trestného činu dívá shora mimo své tělo). Výjimečná není ani ztráta nebo vytlačení vzpomínek na konkrétní okamžiky vztahující se k trestnému činu.²⁷ Mezi tělesné projevy panické úzkosti můžeme zařadit pocení, třes, vyšší tlak či bušení srdce.²⁸ V mezinárodní klasifikaci nemocí můžeme tuto poruchu najít pod kódem F43.0.

1.3.2 Posttraumatická stresová porucha

Jedna z odpovědí na traumatizující zážitek je posttraumatická stresová porucha (dále jen „PTSP“). Jedná se o opožděnou reakci na zvláště závažný trestný čin v důsledku extrémně stresového zážitku, jež přesahuje běžnou lidskou zkušenost. Tento pojem zahrnuje soubor poruch prožívání a chování s dalšími tělesnými projevy jako poruchy spánku, nevolnost, třes apod. PTSP je reakce, která se nemusí projevit bezprostředně hned po traumatickém zážitku, ale její různorodé příznaky mohou nastoupit až po delším časovém úseku.²⁹

²⁵ Srov. ČÍRTKOVÁ, L. – VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*, str. 72.

²⁶ Srov. BAŠTECKÁ, B. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*, str. 47.

²⁷ Srov. ČÍRTKOVÁ, L. – VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*, str. 35 – 36.

²⁸ Srov. BAŠTECKÁ, B. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*, str. 47.

²⁹ Srov. Tamtéž, str. 48.

Riziko PTSP u obětí kriminality se zvyšuje v přítomnosti traumatické události neboli peritraumatické disociace v akutní stresové reakci. V některých případech tedy posttraumatická stresová porucha navazuje na akutní stresovou poruchu.³⁰

Mezi posttraumatické jevy patří znovuprožívání činu, vyhýbání se a zvýšená dráždivost. Znovuprožívání je spojené především s připomínáním nepříjemné události. Tyto vzpomínky vyvolávají tělesné a psychické problémy (noční můry, záblesky události z minulosti, jako by se opakovali nebo vtíravé myšlenky). V rámci PTSP má oběť tendenci vyhýbat se čemukoli, co trestný čin připomíná. Tendence vyhýbat se lidem. Projevy tohoto jevu se zvyšují především reviktimizací (opakování psychické nebo násilné činnosti např. domácí násilí). Se zvýšenou dráždivostí souvisí projevy jako lekavost, podrážděnost, problémy se spánkem.

Dle odhadů odborníků u obětí násilné činnosti se rozvinula posttraumatická stresová porucha u 12 % mužů a u 31 % žen. U obětí znásilnění 65 % mužů a 45 % žen se projevila PTSP. Tato traumatizace vyplývá především z kulturních vlivů, které ovlivňují jedince v tom, že stát se znásilněným mužem je nepatřičné. V tomto smyslu se u znásilněných mužů snižuje sebehodnocení a čeká se menší sociální podpora než u žen.³¹

Zhoršení PTSP či dokonce způsobení její chronické podoby, zapříčiňuje reviktimizace a faktory nastupující po nastupující po traumatické události (sekundární viktimizace), která je pro oběť velmi zraňující. Vyšší PTSP můžeme předpokládat také u osob, jež v důsledku trestného činu ztratí zaměstnání, rozpadají-li se vztahy mezi přáteli nebo v rodině apod. To, jaký bude mít dopad trestný čin na oběť, ovlivňuje také blízké okolí. Dobré sociální zázemí, ale i socio – ekonomický standard patří k ochranným faktorům, které snižují riziko posttraumatické stresové poruchy. Pokud je pomoc a podpora sociálního okolí včasná a jsou – li oběti poskytnuté vhodné služby, lze rizikové faktory PTSP minimalizovat nebo se jim úplně vyhnout, bez ohledu na druhu primární viktimizace.³² V klasifikaci nemocí můžeme tuto poruchu najít pod kódem F43.1. Průběh PTSP je kolísavý, ale ve většině případů dochází k nápravě. Pouze u malé části klientů může choroba přejít v chronickou podobu či dokonce dojít ke změně osobnosti.³³

³⁰ Srov. ČÍRTKOVÁ, L. – VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*, str. 35 – 36.

³¹ Srov. BAŠTECKÁ, B. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*, str. 48 – 49.

³² Srov. ČÍRTKOVÁ, L. – VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*, str. 36.

³³ Srov. F43 Reakce na těžký stres a poruchy přizpůsobení. WHO/ÚZIS ČR (Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR),: Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů [online], [cit. 2017-12-16].

1.3.3 Porucha přizpůsobení

Tato porucha je také podmíněna nějakou stresovou událostí, bez které nemoc nemůže vzniknout. Porucha přizpůsobení je diagnostikována tehdy, je – li narušené sociální fungování a výkon běžného fungování v době, kdy se traumatická událost odehrála. Důležitým předpokladem pro rozvoj poruchy není pouze samotný stresor, ale jsou také důležité individuální vrozené osobnostní vlohly a osvojené dovednosti oběti. Jde o stavy emoční poruchy, která také zasahuje do sociální oblasti a výkonu klienta. Symptomy mohou mít podobu například depresivní nálady, strach z opakování trestného činu, úzkosti, pocit neschopnosti chodit do práce, tedy nezpůsobilost pokračovat v běžných úkonech, které dříve oběti nedělaly problém jak v oblasti pracovní, tak v oblasti osobní. Poruchu přizpůsobení najdeme v mezinárodní klasifikaci nemocí pod kódem F43.2.³⁴

³⁴ F43 Reakce na těžký stres a poruchy přizpůsobení. WHO/ÚZIS ČR (Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR),: Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů [online], [cit. 2017-12-16].

2 Viktimologie

Viktimologie je věda, která zkoumá oběti trestné činnosti, zabývá interakcí mezi obětí a pachatelem během trestného činu, změnami v chování a prožívání oběti. Viktimologie nestuduje pouze dopad na oběť a následky trestného činu, ale hledá řešení, jak minimalizovat viktimizaci oběti a jak ji předcházet, zabývá se tedy i tím co motivuje pachatele k trestnému činu. Zároveň zahrnuje otázky bezpečného chování a problematiku právní a psychologické pomoci lidem, kteří se stali obětí trestné činnosti.³⁵

Viktimologie je celkem mladá vědní oblast, která vznikla v druhé polovině 20. století. První zmínku o viktimologii a zájmu oběti můžeme najít v knize „Crimes and his victims“, v překladu Zločinec a jeho oběti, jejímž autorem je německý kriminalista Hans von Hentig, který je zároveň považován za zakladatele viktimologie. Do této doby se kriminologie zabývala spíše zločinci a oběti věnovala pozornost pouze okrajově nebo se jí nezabývala vůbec.³⁶ Se samotným termínem viktimologie se však můžeme poprvé setkat v první polovině 20. st., kdy se objevovala velká kritika nezajištění práv obětí a komunikace s nimi. Za zakladatele tohoto vědního pojmu je považován B. Mendelsohn, který se ve svých pracích zabývá studií obětí, poprvé uvedl termín viktimologie.³⁷ První mezinárodní konference viktimologie se konala v roce 1973, kterou zorganizoval Israel Drapking, známý lékař a kriminalista pocházející z Argentiny, který zdůraznil, že se obětím trestného činu věnuje příliš nízká pozornost, a naopak více se soustředí na pachatele. Od této konference, se je obětím věnována stále větší pozornost.³⁸

Odborníci z oboru viktimologie jsou rozděleni do dvou názorových proudů. Podle jednoho by se viktimologie měla zaměřit pouze na oběti. Druhý proud je názoru toho, že do této disciplíny spadají také osoby blízké, na které se trestný čin může také podepsat. Díky tomu viktimologie zavádí následné rozdělení skupin:

1. Primární – oběť, která je přímo zasažená trestným činem.
2. Sekundární – osoba blízká, která měla k oběti silný emocionální vztah.
3. Terciální – blízké sociální okolí³⁹

³⁵ Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*, str. 106.

³⁶ Srov. Viktimologie. Inovace SEBS a ASEBS [online]. Fakulta sportovních studií Masarykovi univerzity, [cit. 2017-06-26].

³⁷ Srov. VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*, str. 9-15.

³⁸ Srov. ČÍRTKOVÁ, L. – VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětím (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*, str. 11.

³⁹ Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*, str. 106.

2.1 Viktimizace

Pojem viktimizace označuje proces, během kterého je člověk zraňován a poškozován. Jedná se o velmi složitý děj, do kterého vstupuje mnoho navzájem se propojujících faktorů. Viktimizace začíná útokem agresora, kdy oběť utrpí újmu během trestného činu, ale zpravidla jím nekončí. Násilí je pouhým začátkem, jež automaticky navazuje na další pochody, jako například újmy spojené se sekundární viktimizací tedy následky, které jsou dopadem špatně zvoleným způsobem vyšetřování nebo reakcí okolí, jež oběť zraňují. Celý tento proces je nazýván viktimizace.⁴⁰ Jelikož viktimizace bezprostředně překračuje důsledky útoku na oběť, je rozdělována na primární (přímý trestný čin) a sekundární (dochází k ní po trestném činu, ačkoli se jedná o častý jev, nemusí se vyskytovat u každého případu). Někteří autoři uvádějí i viktimizaci terciární.⁴¹ Terciární viktimizace nastupuje po primární a sekundární, kde záleží především na tom, jak se jedinec vyrovnává s traumatizovaným zážitkem. V této fázi oběť podléhá pocitu stálého ohrožení a bezmoc ubránit se trestnému činu.⁴²

2.1.1 Primární viktimizace

Pojem primární viktimizace označuje konkrétní trestný čin, který je spáchán na člověku a v důsledku způsobené újmy se stává obětí. Jedná se o pouhý začátek strastí, které jsou pro oběť a člověka jako takového velmi těžko racionálně pochopitelné. Zpravidla člověka zaskočí nepřipraveného, také pro to nemá dobré ani rozumné vysvětlení a zvládnutí této krizové situace stojí spoustu psychického úsilí. Tyto újmy mají charakter materiální (poškození nebo odcizení majetku), fyzický (zranění a usmrcení) a duševní (lze jen těžko objektivně popsat, jelikož je podmíněno individualitou (zvláště prožíváním) obětí a na jejími osobnostními rysy, některé duševní újmy jsou těžko odstranitelné a mohou se projevat např. ztrátou pocitu bezpečí, úzkostmi, fobiemi apod.). Po stránce emocionální mohou být rány velmi rozsáhlé. Oběť cítí strach z opakování trestného činu, je nedůvěřivá vůči okolí a často se vzdává svých původních návyků a koníčků. Oběť má také problém se odpoutat od kritické události. U některých lidí se mohou projevit výbuchy vzteku, a to nejen mířené k pachateli, ale také na společenské poměry. Právě tyto emocionální rány jsou zásadní podstatou pro účinné jednání s obětí. Podle hloubky primární viktimizace bychom tak měli zvolit správný přístup a tím i pomoc. Není sice možné určit přesnou hloubku primární viktimizace, jelikož emoční újma nemůže být srovnávána s újmou

⁴⁰ Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*, str. 12.

⁴¹ Srov. VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*, str. 53.

⁴² Srov. Tamtéž, str. 82.

materiální a zároveň tyto duševní rány mohou mít trvalé následky a mohou vést až k pracovní neschopnosti. Je to způsobeno především tím, že člověk má v životě dvě základní lidské potřeby, a to je potřeba **bezpečí** a **seberealizace**. Během primární viktimizace jsou tyto životní iluze prolomeny, proto má oběť pocit, že svět je zlé místo, v němž se nejde vyznat a odehrávají se v něm nevysvětlitelné věci. Také ztrácí kontrolu a snahu ovlivňovat svůj vlastní život, má pocit, že je to marné a vlastními silami není schopna ovlivnit svůj osud, cítí se být bezmocná a slabá vůči vnějším okolnostem. Proto při práci s obětí, je pro pomáhajícího důležité řídit se především pocity oběti, respektovat to, co cítí a naslouchat jejím problémům. Proto je podstatné tyto pocity (problémy) lidí postižených trestným činem nepodceňovat.⁴³

2.1.2 Sekundární viktimizace

Pojem sekundární viktimizace označuje proces, jež navazuje na primární viktimizaci. Po trestném činu nastupují další stresové situace, se kterými se musí oběti vypořádat. Jedná se opětovně o zraňování oběti v souvislosti s řešením a zveřejněním případu, během kterého může být oběť traumatizována negativními způsoby chování a reakcí blízkého okolí, médií a orgány činnými v trestním řízení. Za sekundární viktimizaci můžeme označit např. obviňování oběti blízkými, necitlivý přístup policistů, nevhodnou komunikaci. Lze sem zařadit neochotu podat oběti další informace o průběhu trestního řízení a netaktní pokládání otázek.⁴⁴

Se sekundární viktimizací se váže rozhodnutí soudu. Můžeme se tedy rozlišovat procedurální spravedlnost (férovost), nebo neférovost. O procedurální spravedlnosti můžeme hovořit ve chvíli, kdy oběť pocítuje dostatečné porozumění a pozornost ze strany vyslychajícího. Spravedlnost může být také distributivní, jenž se týká toho, nakolik je oběť spokojena s trestem pachatele, tedy s rozhodnutím soudu. Pro oběť je zpravidla spíše důležitá ta spravedlnost procedurální. O porušení základní podstaty procedurální férovosti se jedná ve chvíli, kdy proces neprobíhal korektně. Oběť má pocit, že vyšetřování a soudní jednání jí neposkytlo náležitý prostor a nebyly řádně vyslechnuty její prožitky.⁴⁵

Ze zkušeností Intervenčního centra diecézní charity v Českých Budějovicích vyplývá, že pravá oběť nekriminalizuje. Spíše jí záleží na tom, aby byly vyslechnuty její subjektivní pocity. Po příchodu oběti do intervenčního centra je důležité oběť nejdříve psychicky stabilizovat a zajistit jí pocit bezpečí. Teprve poté můžeme pracovat dále, tedy poskytnout jí sociálně –

⁴³ Srov. ČÍRTKOVÁ, L. – VITOUŠOVÁ, P., *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*, str. 12–16.

⁴⁴ Srov. MARKOVÁ, E. – VENGLÁŘOVÁ, M. - BABÍÁKOVÁ, M. *Psychiatrická ošetrovatelská péče*, str. 185.

⁴⁵ Srov. Tamtéž.

právní poradenství, odkázat ji na jiné sociální služby nebo podpořit ji při řešení samotné nepříznivé situace. Příkladem pro nás může být klientka, která byla opakovaně napadána svým manželem. Situace jednou vyhrotila natolik, že byla žena nucena přivolat Policii České republiky. Její manžel mohl jít do vězení, jelikož byl v podmínce, ale klientka obvinění stáhla kvůli dětem. Je to jeden z případů, kdy oběti nejde o kriminalizaci násilníka, ale o stabilizaci svého stavu. Pro oběť je podstatný pocit bezpečí, pocit, že jí někdo naslouchá a rozumí jejím pocitům. Oběť chce pouze žít normální život. Tento případ potvrzuje důležitost procedurální spravedlnosti před spravedlností distributivní.

K případům sekundární viktimizace mohou patřit tzv. strukturální příčiny vycházející z formálních předpisů, jako například setkání s pachatelem u soudu. Toto setkání může být pro oběť velmi traumatické. Další důvody, proč k sekundární viktimizaci dochází, jsou psychologického rázu. Do této oblasti spadají především mýty o obětech trestných činů. Jeden z mýtů je ten, že oběť si za trestný čin může sama. Byla to oběť, kdo pachatele vyprovokoval. Jedná se o mýtus, kvůli němuž si lidé vytváří postoj, že ve zdravém světě se špatné věci nedějí. Jedná se o přirozenou psychologickou tendenci člověka tzv. obranný mechanismus, díky němuž se osoba brání nepříjemným skutečnostem. Tento mechanismus spouští negativní hodnocení oběti ze strany společnosti v tom smyslu, že se jedná o člověka, který si za svůj osud může sám. Ve společnosti se můžeme setkávat např. s hodnocením znásilněné dívky: „Nemá se oblékat tak vyzývavě“. Zároveň si tím okolí brání své svědomí, aby se nemuselo trápit soucitem a újmou oběti.⁴⁶

V sekundární viktimizaci nejsou potřeby oběti prioritou. Pokud je případ medializován, není pro média podstatná důstojnost člověka. Pro média je důležitá pouze situace a ochrana oběti je méněcenná a stává se tak pouhým prostředkem fascinace. Pro oběť může být velmi traumatizující výsledek, díky němuž je nucena vrátit se k prožité situaci a odpovídat na dotazy, které většinou směřují k nepříjemným detailům. Vyšetřující musí oběti vysvětlit průběh výsledku, aby v dotyčné osobě nebyl vyvolán pocit nespravedlnosti a nedůvěry k pracovníkům. Nedostatek poskytnutých informací v oběti vyvolává nedůstojný pocit, že je s ní zacházeno jako s předmětem. Nepříjemné pocity nejsou spojeny jen s informacemi ohledně vyšetřování. Jde také o poskytnutí informací v rámci finanční a sociální tísně, které byly způsobeny poškozením

⁴⁶ Srov. ČÍRTKOVÁ, L.– VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*, str. 17 – 20.

zdraví jedince. Sekundární viktimizace se může stát velmi zraňující a zároveň může dojít k psychologickému riziku vzniku chronické posttraumatické stresové poruchy. V rámci včasné a rychlé podpory okolí, je možné PTSP v rámci primární viktimizace zcela předejít.⁴⁷

2.1.3 Terciární viktimizace

Třetí fází viktimizace je terciární, během které se jedinec těžko srovnává s prožitým trestným činem, popřípadě se sekundární viktimizací, i když z objektivního hlediska došlo k napravení či odškodnění. Oběť není schopna tuto situaci jakýmkoliv způsobem zpracovat a dle Sochůrka se dochází k trvalé změně psychiky a způsobu života poté, co se člověk stal obětí traumatického zážitku.⁴⁸

Jako příklad bych chtěla uvést případ klientky z intervenční centra v Českých Budějovicích. Žena bydlela s mužem ve společném domě, který klientka splatila sama. Žili spolu odděleně v jednom domě. Dům měli rozdělený na dvě patra, přičemž jedno patro patřilo klientce a druhé jejímu muži. Poté co se její svému manželovi pochlubila, že zvládla sama splatit dům, začal pro ženu teror. Muž měl klíče od patra, kde žena bydlela, a tak neměl problém dostat se k jejím věcem. Bral ženě šperky, telefon, ponižoval jí před návštěvou, vyhrožoval jí. Po odstěhování muže chodila žena do intervenčního centra vystrašená, rozhovory byly rychlé, stále se bála, že ji muž sleduje. V domě se necítila bezpečně, a tak několikrát nechala vyměnit zámky v celém domě. Žena sama přiznala, že má jisté obavy a tím její život ztrácí kvalitu, jak v profesní, tak osobní oblasti.

Důležité je zmínit to, že terciární viktimizace je sice podmíněná primární a sekundární viktimizací, ale také na osobnosti oběti. Osobnostní zvláštnosti člověka, ty mohou zapříčinit chronický vznik posttraumatické stresové poruchy či dojít k trvalým psychickým poškozením.⁴⁹

2.2 Způsoby prevence viktimizace

Prevence je způsob, jakým můžeme viktimizaci předcházet. Jedná se o jakýsi soubor aktivit, které by mohly zajistit včasnou ochranu před riziky trestného činu. Zařadit sem můžeme různé přístupy, metody, zásady a prostředky, díky kterým je možné postavit se či předcházet trestnému činu. Prevence je rozdělována na primární, sekundární a terciární. Primární prevence

⁴⁷ Srov. ČÍRTKOVÁ, L.– VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*, str. 17 – 20.

⁴⁸ Srov. VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*, str. 82.

⁴⁹ Srov. Tamtéž, str. 83.

označuje snahu předcházet vzniku problému. Sekundární prevence pak nastupuje až po vzniku viktimizace, ta je významná především na základě psychologické péče o oběť. Péče o oběť zahrnuje terapeutickou nebo jinou pomocnou činnost, aby se následky viktimizace neprohloubily. Následky vzniklé viktimizací pak řeší terciální prevence.⁵⁰

2.2.1 Primární prevence

Cílem primární prevence je působit na dění ve společnosti a na základě toho předcházet vzniku obětí trestného činu a zároveň snaha zamezit poškození jedince. Jedná se především o aktivity, které mají veřejnosti zprostředkovat jakousi osvětu v rámci viktimizace. Jde o to, vzdělávat společnost o zdravém životním stylu a jednání, které má minimalizovat riziko vzniku viktimizace.

Psychologické hledisko poukazuje na to, že nejzákladnější **výchovné působení** vychází z rodinného prostředí. Primární rodina nese významnou roli především ve výchově citové, která se později odráží v jednání, proto je důležité s dítětem udržovat pevný citový vztah a poskytovat mu dostatek lásky. Pomocí patřičných výchovných vzorců také umožníme dítěti zdravý osobnostní vývoj, který přispívá ke zralému a sebevědomému pohledu na svět. Sociologická sonda klientek o. s. Rosa poukazuje mimo jiné také na transgenerační přenos, kdy 51 % žen, které si prošly domácím násilím, popsali svou původní rodinu jako problematickou. Jednalo se o rodiny, kde se vyskytoval násilný otec, nebo docházelo k rozvodům.

Důležité je informovat společnost v oblasti obětí trestného činu, jak rozpoznat náznaky nebezpečí, a jakým způsobem se popřípadě bránit, aby nedošlo k poškození a jak se chovat v krizových situacích. Poskytování informací o možnostech prevence, není tak úlohou pouze rodiny. S programy, jak předcházet trestnému činu se můžeme setkat i na školách, kde jsou reflektovány rizika sociálně – patologických jevů jako např. kyberšikana, stalking, šikana apod.⁵¹

Primární viktimizace probíhá také v rámci některých pořadů, jako Nenechte si ubližovat nebo Braňme se. Pomocí těchto pořadů jsou nahrány konkrétní možnosti obrany proti násilí. Konkrétní případy násilné činnosti také řeší zpravodajství nebo tisk. V rámci prevence jsou také vydávány propagační materiály, které vydává např. Bílý kruh bezpečí (který zároveň vydává zpravodaj pro pomoc obětem trestného činu), další propagační materiály vydávají jednotlivá ministerstva ve spolupráci s Policií České republiky, příkladem může být ministerstvo vnitra

⁵⁰ Srov. VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*, str. 116.

⁵¹ Srov. Tamtéž, str. 116–117.

ve spolupráci PČR, kteří sepsali příručku *Obchodování s lidmi*. Primárním úkolem je pomocí sdělovacích prostředků upozornit veřejnost o určité problematice trestného činu, která je tabuizována.

Působení Policie ČR zahrnuje preventivní aktivity především ve vzdělávacích zařízeních jako jsou školy, internáty apod. Vzdělávání policie není mířeno pouze na širokou veřejnost, ale také na policisty samotné, v rámci policejního vzdělávání jako odborná příprava.

Značný podíl na vzdělávání společnosti v rámci viktimizaci má **činnost neziskových organizací**. Mezi tyto organizace, které se prevencí zabývají, můžeme zařadit Bílý kruh bezpečí či Theia (zabývající se preventivním vzděláváním na základních a středních školách a gymnáziích) nebo občanské poradny. Některé organizace se mohou zaměřovat na konkrétní cílové skupiny např. Dětské krizové centrum, Fond ohrožených dětí (pomoc týraným, zanedbávaným a zneužívaným dětem) aj.⁵²

2.2.2 Sekundární prevence

Sekundární prevence nastupuje, když už k trestnému činu došlo a jejím úkolem je, aby se traumatizace oběti neprohlubovala a nebyla tak dále poškozována. Proto je důležité dodržovat zásady práce s oběťmi trestných činů (podávání informací (především práva obětí a seznámení s průběhem vyšetřování), dodržování zásad správné komunikace s touto cílovou skupinou apod.) a oběť psychicky stabilizovat, aby nedošlo k terciárním následkům. Cílem je také chránit oběť před sekundární viktimizací. Na základě této skutečnosti je důležité vzdělávat pracovníky (znalost odborných přístupů a znalost problematiky), kteří se s oběťmi setkávají.

Cílem sekundární prevence je určit osoby, které mají vyšší potenciál vzniku větších přetrvávajících potíží neboli **identifikace rizikových osob**, aby se pozdějším problémům dalo včas předcházet. Mezi signály můžeme zahrnout veškerou psychickou a zdravotní zátěž (i ty dřívější), nízký nebo příliš vysoký věk, nedostatek podpory v blízkém okolí, reviktimizaci, neschopnost zvládnutí stresu (únik k alkoholu či vytěsnění nepříjemné situaci), rozpad vztahu, ztráta zaměstnání apod.

Pro pocit bezpečí je důležité oběti zprostředkovat kontakty s organizacemi či institucemi, které poskytují službu obětem trestných činů a mohou jí poskytnout svou pomoc (Policie ČR, nonstop linky (např. Dona linka) poskytující krizovou intervenci nebo linky pro oběti domácího násilí apod.). Sekundární prevencí se zabývají organizace, které poskytují psychologickou péči o oběť, ty kromě poradenských činností mohou poskytovat víkendové psychorekondiční pobyty

⁵² Srov. VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestného činu*, str. 116 – 122.

(např. BKB) nebo skupinové terapie (např. Intervenční centrum diecézní charity v Českých Budějovicích). Další pomoci pro oběti trestného činu mohou být krizová centra, linky důvěry (např. Dona linka) nebo poradny (Bílý kruh bezpečí, Rosa, Intervenční centra apod.).⁵³

Součástí sekundární prevence je psychologická intervence, jejímž základem je psychologické poradenství, které má psychický stav oběti stabilizovat. V akutním stavu oběti po útoku, je nejdůležitější zmírnit šok, do kterého se oběť dostala. V tomto směru se dle Baštecké ověřuje pravidlo pěti „t“ – **ticho** (spíše tiché a klidnější jednání, hlouběji položený tón hlasu a ne úplná izolace), **tišení bolesti** (důležitá je opatrnost s používáním léků, některé psychofarmaka člověka pouze otupí a odsouvají smutek, kterým si oběť stejně musí projít. Tyto léky psychickou bolest neléčí, proto je dobré spíše používat léky pouze léky na navození spánku, aby oběť získala sílu na další den), **tekutiny** (podávat nejen v případě osoby, která je dehydratovaná), **teple** a **transport**. Podstatou psychologické intervence v této fázi je ujistění oběti, že její pocity jsou oprávněné, informovat oběť o dění kolem ní (proč a co se děje), informovat oběť o dalším průběhu vyšetřování.⁵⁴

2.2.3 Terciární prevence

Reaguje již na vzniklé, vážné následky viktimizace. Terciární prevence se snaží předcházet dalším poškozením, které by mohly nastat. Založena je především na dlouhodobějším kontaktu s poškozeným. U obětí trestného činu jsou neustále přítomny intenzivní příznaky traumatu nebo se jejich poškození prohlubuje na základě sekundární viktimizace. Sice se jedná o ojedinělé případy, za to ty nejzávažnější. V důsledku těžkého psychického poškození mají tyto lidé z dlouhodobého hlediska problémy se začleněním do společnosti či vést život jako před tím.

V rámci terciární prevence je obětem poskytována psychologická pomoc, kterou nabízejí např. intervenční centra, neziskové organizace jako Bílý kruh bezpečí nebo kliničtí psychologové a v těch nejzávažnějších případech dochází k hospitalizaci na psychiatrii. Odborná péče obětem je poskytována středně době či dlouhodobě, ve formě individuální nebo skupinové práce.⁵⁵

2.3 Práva obětí

Trestní zákoník (zákon č. 140/ 1961 Sb.) ani trestní řád (141/1961 Sb.) pojmem oběť neznají.

⁵³ Srov. VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestného činu*, str. 123 – 142.

⁵⁴ Srov. Tamtéž, str. 132 – 133.

⁵⁵ Srov. Tamtéž, str. 150 – 151.

Pracují především s pojmem poškozený. Pojem oběť trestného činu je v první řadě pojem viktimologický a kriminologický. Setkat se s ním můžeme v zákoně o peněžité pomoci obětem trestného činu (zákon č. 209/1997 Sb.). V trestním řízení může oběť vystupovat jako oznamovatel, poškozený nebo svědek. Poškozený má v trestním řízení významnou roli, jelikož se může díky trestnímu řádu aktivně účastnit v trestním řízení a tím napomoci náležitěmu zjištění skutkového stavu a správnému rozhodnutí.⁵⁶

Z potřeb a očekávání obětí vyplývají základní práva, které má v postavení poškozeného. Patří sem právo na informace, právo na aktivní účast v trestním řízení, právo na zmocněnce, právo na náhradu škody a právo na ochranu a bezpečí.

Právo na informace je velmi důležité, protože poškozený se může nacházet v situaci, která je pro něj nová a jen těžko se orientuje ve svých právech a povinnostech, v průběhu trestního řízení, co má nebo nemá dělat apod. Důležité tedy je, aby oběť byla dostatečně informována orgány činnými v trestním řízení o postavení poškozeného. Nedostatek informací by mohl vyvolat nedůstojné jednání, lhostejnost či méněcennost. Poskytování informací by tak mělo probíhat především s ohledem na lidskou důstojnost, okolnosti a povahu trestného činu, psychiku, intelekt a věk oběti. S právem na podání informací také souvisí nahlédnutí do soudního či vyšetřovacího spisu a odkázání na další pomoc neziskových organizací, které se oběťmi trestných činů zabývají.⁵⁷

Součástí **práva na aktivní účast** je také právo na podání trestního oznámení. Poškozený je jeden z nejdůležitějších subjektů, jelikož na základě podaného trestního oznámení se může uskutečnit trestní řízení a zpravidla poškozený bývá nejdůležitějším svědkem trestného činu. Účast oběti na trestném řízení jí může poskytnout pocit naplnění, spravedlnosti a tím se lépe vyrovnat s prožitým trestným činem.⁵⁸

Oběť má také **právo na zmocněnce** a policie je povinna poskytnout veškeré informace o tomto právu a umožnit jeho uplatnění. Oběť si může zvolit za zmocněnce kohokoliv, kdo je způsobilý k právním úkonům. Úkoly zmocněnce jsou podávání návrhů jak na policii, tak k soudu, zúčastnit se procesních úkonů a podávání návrhů. Jediné, co však nemůže je podávání svědecké výpovědi za poškozeného.⁵⁹

V případě dopadení pachatele má oběť v rámci trestního řízení **právo na náhradu škody**. Pokud chce oběť uplatnit nárok na náhradu škody, je důležité, aby si zajistila zprávu od lékaře

⁵⁶ Srov. ČÍRTKOVÁ, L. – VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*, str. 154 – 158.

⁵⁷ Srov. Tamtéž.

⁵⁸ Srov. Tamtéž.

⁵⁹ Srov. Zákon č. 45/2013 Sb. o obětech trestné činnosti § 21

včetně bodového ohodnocení bolesti. Pokud je pachatel neznámý, má oběť k dispozici peněžitou pomoc státu formou dávek sociální péče a státní sociální podpory. Dle zákona o peněžité pomoci obětem trestného činu, má oběť právo na peněžitou pomoc, kterou poskytuje stát. Podmínky poskytnutí této peněžité pomoci jsou v rozsahu mezinárodní smlouvy, kterou je Česká republika vázána. Jedná se o jednorázovou částku, která je poskytnuta v důsledku zhoršené sociální situace, která byla trestným činem způsobena.⁶⁰

2.4 Postupy policie ČR při práci s oběťmi

Postupy prošetřování a ochranu svědka obecně upravuje zákon č. 273/2008 Sb. o policii ČR, kde je upravena činnost policistů. Dle tohoto zákona jsou policisté povinni chránit bezpečnost osob, majetku, veřejný pořádek a předcházet trestné činnosti. Zákon také upravuje přístup k občanům a k sobě. Jde především přistupovat k lidem s vážností, ctí a důstojností. Policista má vždy povinnost poskytnout jak pachateli, tak oběti informace o jejich právech a povinnostech. Podle § 61 může policie požadovat vysvětlení, které by mohlo trestný čin objasnit. Policista má také povinnost seznámit oběť s průběhem vyšetřování či soudního řízení, a poskytnout informace o sociálních nebo psychologických službách.⁶¹

V případě domácího násilí je policie ČR povinna se řídit zákonem 135/2006 Sb. o provádění vykázání. To více zmiňuji v kapitole 3. 3. Intervenční centra. § 44 upravuje vykázání, kdy lze předpokládat, že násilná osoba ohrožuje osobu ve společném obydlí. Doba vykázání může být 10 dnů, za určitých podmínek ji lze prodloužit na měsíc.⁶²

⁶⁰ Srov. Zákon č. 45/2013 Sb. o obětech trestné činnosti § 24 - § 26.

⁶¹ Srov. Tamtéž, § 61.

⁶² Srov. Zákon č. 273/2008 Sb. o Policii České republiky, § 44.

3 Sociální práce s oběťmi trestné činnosti

Sociální práce se zabývá různými oblastmi a různými cílovými skupinami. Využívá spoustu metod a poznatků jiných vědních oborů, které zároveň propojuje a dává jim osobitý význam. V rámci sociální práce s oběťmi trestné činnosti je zmiňovaná tzv. forenzní sociální práce, pro kterou je důležitá otázka práva a řešení sporů. Jedná se o zahraniční pojem, forenzní můžeme nahradit českým slovem soudní nebo kriminalistický. Tato oblast sociální práce se zaměřuje na oběti trestného činu, pachatele, osoby ohrožené domácím násilím a ohrožené děti. Dále se zabývá lidskými právy různých cílových skupin. Díky zákonu č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů, byla posílena pomoc této skupině. Především podpora právní, sociální a terapeutická. Sociální práce využívá pro svou úspěšnost poznatky jiných věd. V rámci práce v této oblasti je tedy podstatné orientovat se v oblasti práva (především trestního), psychologie, kriminologie a v neposlední řadě sociologie.⁶³

3.1 Vývoj sociální pomoci obětem trestných činů

V souvislosti s připojením do Evropské unie v roce 2004, musela Česká republika na základě Rámcového rozhodnutí Rady EU z roku 2001 a Doporučení Evropského fóra pro služby obětem trestných činů, zajistit stejná práva a služby, které byly dostupné v ostatních členských státech EU. Ve Velké Británii byla založena jedna z nejstarších služeb pro oběti trestných činů Victim Support (založena 1974). Charakteristické pro ni je, že pobočky Victim Support úzce spolupracují s policejními stanicemi. Policie předává organizaci veškeré kontakty na poškozené. Osvědčený se stal britský program Witness Support, který nabízí služby poškozeným, kteří se dostali do pozice svědka, přímo v budovách soudů. Tato pomoc spočívá v tom, že oběti dostanou informace o průběhu soudního líčení, seznámení s jednacím sálem, je jim nabídnut doprovod. Nevýhodou tohoto britského modelu je však závislost na státním rozpočtu.⁶⁴

V České republice navazuje na podobný program Victim Support Bílý kruh bezpečí. V České republice je velká část služeb poskytovaných obětem trestných činů tvořena neziskovými organizacemi. Jedna z prvních je Bílý kruh bezpečí o. s., který založil svou první poradnu

⁶³ Srov. KVĚTENSKÁ, D. *Forenzní sociální práce a možnosti jejího uplatnění: Informační a odborný časopis (nejen) pro sociální pracovníky. Listy sociální práce*, str. 19.

⁶⁴ Srov. ČÍRTKOVÁ, L. – VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*, str. 141–142.

v roce 1991. Bílý kruh bezpečí funguje na principu dobrovolnictví a poskytuje obětem trestných činů, svědkům a pozůstalým právní informace, poradenství (psychologické, sociální) apod.⁶⁵

V roce 1964 vznikla v České republice první linka důvěry na psychiatrické klinice v Praze. V roce 1992 se linky důvěry rozšířily po celé republice v rámci sociální a školské sféry. Linky byly zřizovány nestátními a neziskovými organizacemi (občanská sdružení, nadace apod.). V roce 1995 vzniklo sdružení Česká asociace pracovníků linek důvěry, které se snaží zajistit pracovníkům dostatečné vzdělání, supervizi a výcviky krizové intervence. Služba linky důvěry je určena spíše pro lidi v krizové situaci.⁶⁶

1. 1. 2001 byla založena probační a mediační služba spolu se zákonem 257/ 200 Sb. o probační a mediační službě. Služba je poskytována jak obětem, tak pachatelům. Zajišťuje dohled při alternativních výkonech trestu, podklady pro jejich ukládání a zprostředkovává jednání mezi obětí a pachatelem v rámci urovnání následků trestného činu.⁶⁷

Další pomoc obětem trestných činů byla zařízena v roce 2007 formou intervenčních center. Ta vznikla v souvislosti se změnou legislativy, konkrétně se zákonem č. 135/2006 Sb., který upravuje ochranu oběti před domácím násilím. Největší změnou v oblasti pomoci osobám ohroženým domácím násilím je, že od roku 2007 je Policie ČR oprávněna použít institut vykázání násilné osoby ze společné domácnosti. Policie ČR následně do 24 hodin zašle úřední záznam intervenčnímu centru, které má povinnost kontaktovat oběť nejpozději do 48 hodin a poskytnout jí své služby. Více se o intervenčním centru zmiňuji v kapitole 3. 3.⁶⁸

Psychickou a sociální pomoc obětem trestných činů také poskytují krizová centra. První takovéto centrum v České republice vzniklo v Brně v roce 1989. Krizová centra poskytují služby ve formě pobytové nebo ambulantní a jsou určeny pro osoby, které jsou v ohrožení života či zdraví.⁶⁹

3.2 Odborná pomoc v krizi

Součástí pomoci obětem trestných činů je také krizová pomoc a krizová intervence. V souvislosti s krizovou intervencí a krizovou pomocí je důležité vymezení pojmu krize. Krize je jev,

⁶⁵ Stručná historie Bílého kruhu bezpečí. Bílý kruh bezpečí [online]. 2009 [cit. 2018-02-28].

⁶⁶ Srov. Kdo jsme. Česká asociace pracovníků linek důvěry [online]. [cit. 2018-02-28].

⁶⁷ Srov. Probační a mediační služba České republiky [online]. [cit. 2018-02-28].

⁶⁸ Srov. Intervenční centrum pro osoby ohrožené domácím násilím Diecézní charita České Budějovice [online]. [cit. 2018-02-28].

⁶⁹ Srov. VODÁČKOVÁ, D. *Krizová intervence: [krize v životě člověka: formy krizové pomoci a služeb]*, str. 202.

který je nevyhnutelnou součástí lidského života. Krize může být definována také jako subjektivně ohrožující situace s potencionálem ke změně (tento popis je spojován spíše s dosažením životního posunu a zrání ve vývoji). V psychosociální oblasti je krize popsána jako důsledek střetu s překážkou, kterou nejsme schopni vlastními silami nebo s pomocí silami blízkých zvládnout v přiměřeném čase a vlastními naučenými způsoby.

Příčinou krize může být mnoho faktorů, mezi které se řadí např. změna (zdraví, zaměstnání, změna letního a zimního času apod.), volba mezi dvěma stejnými kvalitami a ztrátou objektu (rozvod, smrt blízkého, nezdařilá zkouška, aj.). Stejně jako příčiny, můžeme rozdělit i typy krizí. Může se jednat o **krize situační**, do které spadají situace, jež jsou spojovány s nepředvídatelným stresem (ztráta zdraví, rozvod, rozhodování o budoucím studiu apod.). Dále pak můžeme mluvit o **krizi z očekávaných životních změn**, kdy dochází ke zrání a vývoji jedince. V rámci vývoje můžeme mluvit o fázích jako puberta nebo adolescence a v souvislosti s rodinným životním cyklem jde především o výběr partnera či narození prvního dítěte. Alkoholová nebo drogová intoxikace, sebevražedné a vražedné jednání je zahrnuto v neodkladných krizových stavech. V souvislosti s neurotickými obtížemi, depresiemi, psychózy nebo poruchou osobnosti, můžeme hovořit o **krizi pramenící z psychopatologie** (často se jedná o klienty, kteří mají zkušenosti s psychiatrickou léčbou. Posledním typem, který je pro tuto práci nejdůležitější, je **krize pramenící z náhlého traumatizujícího stresoru**. Jde především o neočekávané vnější stresory, nad kterými klient nemá žádnou kontrolu a nemá ani vyvinutý vzorec pro zvládnání této situace. Spadají sem především situace jako ztráta blízké osoby (v našem případě se můžeme bavit o osobě, která zemřela v souvislosti s trestným činem, jelikož v zákoníku je brána jako oběť také pozůstalý), znásilnění, přírodní katastrofy aj. Klienti jsou často těmito stresovými situacemi ochromeni, proto je důležité vytvořit takovou atmosféru, díky které klient bude moci projít fází šoku, aby se jeho emoční prožívání mohlo dál měnit a zároveň ho také vyjádřit.

Odborná pomoc v krizi by se měla řídit základními principy:

1. **Princip dostupnosti.** Služba by měla být poskytnuta bez ohledu na věk, rasu, pohlaví či sexuální orientaci a na základě těchto faktorů zajistit dostatečnou citlivost.

Mezi principy dostupnosti spadají tyto kritéria:

- **Dostupnost informací o krizové pomoci.** Organizace dohlíží na to, aby informace o službě byla zveřejněna přehledným způsobem, na základě, kterého budou o službě vědět občané a další spolupracující organizace či organizace, které by popřípadě na službu mohly odkázat.

- **Nepřetržitý provoz.** Podstata krizové pomoci spočívá v tom, že je možné ji využít okamžitě a bezodkladně s přítomností odborné pomoci. V opačném případě by mohlo dojít k riziku vzniku dlouhodobých problémů či vzniku psychických potíží.
 - **Bezbariérovost (vnější).** Každý, kdo by chtěl služeb využít, by měl mít tu možnost se na dané místo organizace dostat. Důležitá je tak dostupnost hromadnou dopravou, bezbariérový přístup. Zařízení by mělo být přehledně označené.
2. **Princip individuality krize.** Podstatou tohoto principu je pracovat s klientem citlivě dle jeho potřeb.
 3. **Princip komplexní péče.** Krizový pracovník by měl pracovat s komplexním přístupem k člověku tedy zahrnout bio – psycho – sociální a duchovní potřeby člověka. To znamená konzultovat jak s klientem, tak i jeho rodinou. Znamená to také spolupráci s dalšími orgány například lékařem či sociální pracovníkem.
 4. **Princip vnitřní bezbariérovosti.** Znamená to především vyhýbat se neosobnímu přístupu personálu, hluku, křiku nebo neosobnímu vybavení zařízení (tyto bariéry mohou vyvolat nedůvěru klienta v organizaci). Klienti mohou ocenit letáčky s jejich právy a informacemi, dětské hračky v zařízení, přístup k tekutinám apod.
 5. **Princip návaznosti.** Každé krizové centrum musí být zmapováno, kam následně klienta odkázat či nasměrovat.⁷⁰

V rámci řešení krize existují strategie, které lze při zátěži v krizi využít a zároveň jsou velmi užitečné a zdravé. Můžeme sem například zařadit práci s pocity. Někdy je těžké vlastní emoce skrývat, proto bychom je u druhých měli respektovat. Někteří se za své pocity stydí nebo se za ně i omlouvají. Člověku může pomoci, když si uleví pláčem, hněvem. Důležité je pomoci mu se zorientovat v ambivalentních pocitech.

V mezilidských vztazích je také důležitá schopnost sdílet a sdělovat. Díky této dovednosti je možné nahlédnout na to, co druzí prožívají v jejich nitru, reagovat na jejich pocity a být s nimi, když své emoce prožívají⁷¹.

Když je člověk ve stresu, zpravidla nemá tendence vnímat vlastní tělo. Je časté, že ve velkém stresu člověk není schopen rozdělovat emoce a tělo, tedy dělat něco jiného, než pociťuji, a tak člověk zůstává celistvý. Tělo předbíhá vědomí a nám tak často může napovědět, co se s námi děje, ještě před tím, než jsou následky skutečně zjevné. Mezi tělesné projevy může patřit

⁷⁰ Srov. VODÁČKOVÁ, D. *Krizová intervence: [krize v životě člověka: formy krizové pomoci a služeb]*, str. 27 – 55.

⁷¹ Srov. Tamtéž, 48 – 50

únava, bolest nebo i slast. V této strategii je možné využít psychohygienické postupy, které využívají především pracovníci v krizových centrech, lékaři, policisté či záchranáři.⁷²

Důležité je taky neopomíjet své vlastní potřeby, jelikož v případě, kdy jsou niterní potřeby odloženy na druhou kolej, nastane moment, kdy se tyto potřeby přihlásí a krize nás tak donutí se svým nitrem opět zabývat. Úkolem odborníka je, aby pomohl klientovi poznat a uchopit jeho emoce. U lidí, kteří si prošli traumatickým zážitkem, se můžeme setkat s potřebami, jako je teplo, bezpečné místo, bezpečný kontakt, dostatek pití, omezení hluku. Tyto potřeby je v traumatických a krizových situacích zvláště nutné respektovat.

Další strategií zvládnutí krizové situace je pomoci klientovi uspořádat veškeré informace a prostředky, které má. Člověk v krizi nemusí mít nedostatek informací, ale v krizové situaci se mu tyto informace ztrácejí ze zorného pole, a proto je důležité je s klientem postupně procházet, popřípadě doplnit.

V některých případech také pomáhá řešit krizi s rodinou či blízkými, využít jejich zkušenosti, ideálně s nimi probrat jejich vlastní potřeby. Pro člověka, který prochází nějakou krizovou situací, je také důležité vědět, že v jeho blízkosti jsou lidé, kteří ho v těžkých chvílích podpoří.⁷³

3.2.1 Krizová pomoc

Cílem krizové pomoci je v první řadě dosáhnout stabilizace klientova stavu, snížit riziko prohlubování krizového stavu, podpořit jeho kompetence a samostatnost, aby klient mohl fungovat, alespoň na úrovni před krizí. Pokud to je možné, může pracovník s klientem propracovat blízkou budoucnost a nasměrovat ho na další možné řešení. Krizová pomoc může být poskytována formou ambulantní, terénní, formou hospitalizace, telefonické krizové pomoci nebo krizová pomoc v klientově přirozeném prostředí.

Ambulantní forma krizové pomoci umožňuje klientovi docházet do centra. Tato služba je zpravidla poskytována formou stacionáře. Stacionáře mohou být návaznou péčí po hospitalizaci, kdy klient je již schopen do určité míry čelit problémům. Ambulantní forma zajišťuje takovou péči, kde emoční stav klienta potřebuje intenzivnější jištění.⁷⁴

⁷² Srov. VODÁČKOVÁ, D. *Krizová intervence: [krize v životě člověka: formy krizové pomoci a služeb]*, 48 – 50.

⁷³ Srov. VODÁČKOVÁ, D. *Krizová intervence: [krize v životě člověka: formy krizové pomoci a služeb]*, str. 48 – 50.

⁷⁴ Srov. Tamtéž.

Formu hospitalizace krizové pomoci lze poskytovat pouze v zařízeních, jež jsou tomu určeny např. krizová centra. Pokud toto zařízení není v regionu dostupné, mohou být krizová lůžka zřízena například v nemocnicích, diagnostických ústavech apod. Hospitalizace většinou trvá do sedmi dnů a je nabízena pouze klientům, pro které je pobyt v přirozeném prostředí na základě krizové situace ohrožující.⁷⁵

Terénní služba je pomoc, která je poskytována v přirozeném prostředí klienta či návštěva klienta v zařízení jako například nemocnice. Jde především o situace, kdy je stav klienta natolik vážný, že není schopen navštívit krizové centrum. Terénní služba může mít také podobu doprovodu např. na policii či k soudu.

Forma krizové pomoci v klientově přirozeném prostředí je poskytována pouze v případě, kdy je indisponován natolik, že není schopen navštívit pracoviště krizového centra. Taková návštěva může být poskytována také celé rodině.

Telefonická krizová pomoc je založená na jednorázovém či opakovaném telefonickém kontaktu, která se prezentuje jako služba poskytující krizovou intervenci. Výhodou kontaktu je, že je nezávazný a klient tento kontakt může kdykoliv přerušit. V České republice jsou k dispozici tři druhy telefonické krizové pomoci, a to kontaktní linky, specializované linky a linky důvěry. **Kontaktní linky** slouží především pro navázání kontaktu klienta se službou. Tyto linky mohou poskytovat např. krizová, kontaktní centra nebo občanské poradny. Nepředpokládá se, že klient, který na linku volá, bude po telefonu řešit s pracovníkem problém. Předpokladem je, že po telefonátu bude následovat osobní schůzka. **Specializované linky** se zaměřují především na konkrétní problematiku jako je problematika AIDS, protidrogové linky, linky zaměřené na domácí násilí. Pracovníci musí být vyškoleni v odpovídající oblasti a v technice telefonické krizové intervence. Předpokládá se, že problém může být během kontaktu vyřešen, ale zároveň specializované linky mohou dále odkazovat klienty na návazné služby s možností osobní návštěvy. **Linky důvěry** nejsou specializovány na konkrétní oblast, jsou otevřené všem, jak dětem, tak dospělým. Je možné problém vyřešit během jednoho telefonátu, popřípadě je nabídnut opakovaný kontakt. Klient se na linku může obrátit s jakýmkoliv problémem. Podle problému je dobré klienta odkázat na konkrétní zařízení.⁷⁶

⁷⁵ Srov. VODÁČKOVÁ, D. *Krizová intervence: [krize v životě člověka: formy krizové pomoci a služeb]*, str. 48 – 50.

⁷⁶ Srov. VODÁČKOVÁ, D. *Krizová intervence: [krize v životě člověka: formy krizové pomoci a služeb]*, str. 55 – 57.

3.2.2 Krizová intervence

Krizová intervence zahrnuje odbornou práci s člověkem, který se nějakým způsobem ocitl v krizové situaci. Podstatou je přístup pracovníka, který spočívá v rychlém zásahu, tedy intervenci. Krizová intervence má především preventivní význam. Jde o metodu, která pracuje s klienty, kteří jsou v situaci, kterou prožívají jako nepříznivou či dokonce ohrožující. Krizová intervence se snaží zpřehlednit klientovu situaci, jeho prožívání a na základě toho pak zarazit ohrožující tendence v jeho chování. Na základě zpřehlednění, které je prováděno tím, že konzultant vede rozhovor, pojmenovává, strukturuje a dává zpětnou vazbu. Do klientovy situace je tak vnesen určitý řád a opora. Pracovník podporuje klienta v řešení jeho situace a posiluje jeho kompetence řešení problému, které by mělo proběhnout v co největší míře vlastního přičinění. Zážitek z vyřešení by tak měl být včleněn do života a měl by tak krizi využít smysl a příležitost. V krizi je důležité, aby se klient cítil v bezpečí a zároveň aktivní. Krizová intervence by měla přistupovat k člověku jako bio – psycho – sociální a duchovní bytosti. Pracovník by tedy měl brát klienta jako celek, protože v krizi člověk přichází se svým tělem, duší a vztahy.

Krizový pracovník by měl pracovat především s tím, co je v danou chvíli nejdůležitější, nejakutnější a nejviditelnější. Člověk má nějaké kořeny a historii, ale vzhledem k časoprostorovému ohraničení je důležité zaměřit se především na blízkou minulost a blízkou budoucnost. Krizová intervence má tak trvat pouze po dobu krizového stavu klienta tedy zhruba 1–3 setkání a končí ve chvíli, kdy je klient schopen svoji situaci řešit a zvládat.

Ve vztahu pracovníka a klienta se často odrážejí klientova přání či fantazie starší prožitky, zkušenosti s jinými lidmi, které mu pracovník může připomínat. Vztahovost klienta se tak může projevat ventilací emocí nebo to, co prožívá, se může odrazit v chování směrem k pracovníkovi. Díky tomuto vztahu tak může dojít k léčebnému potenciálu, díky kterému má klient možnost porozumět svým vztahům a prožít je tak nově a kvalitněji. Podstatné je tak koukat se na vztah z úhlu pracovníka. Ten může prožívat lítost, lhostejnost, zájem či sympatie. Promítá své vlastní prožitky do klienta. Nikdy by to však nemělo vztah ovlivňovat. Z tohoto důvodu by se měl krizový pracovník setkat se svými nevyřešenými prožitky na specializačním výcviku a sebezkušenostní s vlastními reakcemi ke konkrétním klientům formou supervize.⁷⁷

⁷⁷ Srov. VODÁČKOVÁ, D. *Krizová intervence: [krize v životě člověka: formy krizové pomoci a služeb]*, str. 59 – 72.

3.3 Intervenční centra

Na osoby ohrožené domácím násilím se zaměřují intervenční centra, která poskytují služby podle zákona č. 108/2006 Sb. o sociálních službách.⁷⁸ Problematika domácího násilí byla dlouhou dobu mimo zájem jak odborníků, tak veřejnosti. Případy domácího násilí se tedy řešily pouze tehdy, pokud se objevily na oběti známky trestného činu. Teprve v roce 2004 byl projednáván v parlamentu § 215a trestního zákona, který je nazýván domácí násilí. Dalším milníkem pro ochranu osob ohrožených domácím násilím byl zákon č. 135/2006 Sb., jež nabyl platnost 1. 1. 2007 a dal tím podněty pro vznik intervenčních center (dále IC).⁷⁹

IC se také řídí vyhláškou 505/2006 Sb. § 25 a § 25a, kde je vymezena krizová pomoc a práce intervenčních center. Řídí se také zákonem 101/2000 Sb. o ochraně osobních údajů. Základem této služby je bezesporu usnesení představenstva ČNR č. 2/1993 Sb. listina základních práv a svobod, se kterou musí každý pracovník klienta seznámit.

Sociální pracovníci v intervenčním centru poskytují především krizovou intervenci osobám ohroženým domácím násilím (dále jen OO). Ta je spojená s psychoterapií, aby byl psychický stav oběti stabilizován. Sociální pracovník může uskutečnit další spolupráci poté, kdy stabilizuje psychický stav oběti a zajistí ji bezpečí. Dále s ní může řešit rozvod, odchod ze společné domácnosti s osobou násilnou (dále jen ON), odkázat oběť na další soc. služby apod. Důležité je klienta informovat o pravidlech bezpečného chování v blízkosti ON a bezpečného odchodu z domova.

Na IC se také vztahuje zákon č. 273/2008 Sb. o Policii ČR, kde je popsáno vykázaní ON ze společného obydlí. IC je povinné po vykázaní ON kontaktovat OO nejpozději do 48 hodin od doby vykázaní. To má na starosti také sociální pracovník, první kontakt je vždy telefonický. Pokud se nepodaří sociálnímu pracovníkovi kontaktovat OO telefonicky, zasílají jí doporučený dopis, kde jsou veškeré informace o poskytnutí služeb IC. Doba 48 hodin je stanovená především proto, pokud by chtěla OO prodloužit vykázaní ON na delší dobu (jedná se o 1 měsíc), musí podat žádost k soudu, která jí musí být schválena. V opačném případě se ON může po uplynutí deseti dnů vrátit zpět do společné domácnosti.

Kontakt klienta nemusí být zprostředkován pouze policií, ale klient může navštívit IC sám. Sociální pracovník v tomto zařízení zároveň doprovází klienta během soudního řízení a pomáhá mu orientovat se v jeho průběhu a poskytuje klientovi psychickou oporu. Intervenční centrum

⁷⁸ Srov. KVĚTENSKÁ, Daniela. *Forenzní sociální práce a možnosti jejího uplatnění: Informační a odborný časopis (nejen) pro sociální pracovníky*. Listy sociální práce, str. 19.

⁷⁹ Srov. ČÍRTKOVÁ, L., *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*, str. 9.

je zároveň zprostředkovatelem služeb, pokud klient ohrožený DN (domácím násilím) potřebuje jinou službu, která by mu mohla pomoci, a kterou IC neposkytuje např. ubytování v azylovém domě, charita (potřeba oblečení, jídla), OSPOD (sociálně právní ochrana dětí), psychologa, advokáta, lékaře a další sociální služby. IC poskytuje sociálně – právní poradenství (informovat klienta o jeho právech a povinnostech). Sociální pracovník pomáhá řešit finanční situaci klienta, buď poradenstvím, nebo odkázáním na příslušný orgán.⁸⁰

V rámci zapisování sezení během praxe v Intervenčním centru diecézní charity v Českých Budějovicích jsem měla možnost setkat se s ženami, kterých se násilí v domácnosti dotklo. Na prvním sezení byla mladá matka dvou dětí, která potřebovala vyřešit rozvodové papíry (jednou už rozvod stáhla), momentálně byla rozhodnuta, že se opravdu rozvede, jelikož začalo docházet k pravidelnému fyzickému násilí (dříve se jednalo především o psychické násilí – ponižování, shazování, dokonce jí přál i smrt apod.) a NO často chodil spát se starší nevlastní dcerou nahý, tudíž se u ženy začal probouzet strach o děti.

Další žena si procházela těžkým fyzickým násilím, často chodila na sezení s modřinami, rozvod několikrát stáhla, protože jí NO sliboval, že se změní (často tak docházelo k citovému vydírání typu „máme přece děti“). Ženě se podařilo rozvést až po příchodu nového partnera, se kterým byla spokojená.

Dalším příkladem domácího násilí může být žena, která si prošla těžkým psychickým týráním. V domácnosti se fyzické napadení nikdy neobjevilo. Manžel zakazoval ženě chodit do práce, odtrhl ji od finančních zdrojů, vyvraždil veškeré zvířata, které měli na statku a o které se žena starala. Po rozvodu ji muž posílal výhružné zprávy.

Do IC nemusí ovšem přijít ženy, které žijí s partnerem ve společné domácnosti. Jednou na sezení přišla dívka, která se rozešla s přítelem, ten ji pořád telefonoval do práce. Z příběhu klientky vyplynulo, že bývalý přítel byl chronicky žárlivý, dělal klientce scény, někdy se před kula. Dívka tak musela jít do práce nevyspalá. Během jejich vztahu zjistila, že je také chronický lhář, že jí často klamal, například když ho vyhodili ze školy, tvrdil, že stále studuje. Klientka měla stále tendenci se k němu vrátit, a proto také do IC docházela, zvláště proto, aby se utvrdila, že jí přítel opravdu ubližoval. Do IC také docházela, starší žena, které žila ve společné domác-

⁸⁰ Rozhovor se sociální pracovníci a zkušenosti z praxe v Intervenčním centru Diecézní charity v Českých Budějovicích, dne 9. 10. – 27. 12. 2017.

nosti se synem, který klientce často nadával, lil po ní vodu, schovával jí věci, bral peníze. Klientka měla dům psaný na sebe, takže neustále žádala syna, aby se odstěhoval, ten však odmítal. Klientka tak byla nucena podat žádost k soudu o vystěhování.⁸¹

3.4 Práce zaměřená na dětské oběti

Zákon č. 359/1999 o sociálně – právní ochraně dětí se zabývá především dětmi, jejichž rodiče zemřeli, neplní svou rodičovskou roli nebo nevykonávají či dokonce zneužívají svá práva, která plynou z rodičovské odpovědnosti. Zákon je také zaměřen na děti, na kterých byl spáchán trestný čin, který ohrožuje jejich zdraví, život, svobodu, lidskou důstojnost, jejich mravní vývoj.⁸²

V dnešní společnosti se velká pozornost soustřeďuje na děti ohrožené prostředím. Jedná se o děti týrané, sexuálně zneužívané, zanedbávané a děti, u kterých se projevuje psychická deprivace. Všechny tyto formy ohrožující dítě se odehrávají v prostředí rodinném i ústavním. Do zanedbávání spadá především nedostatečná a nepřiměřená výživa, hygiena, zanedbání zdravotní péče, vzdělávání. Týrání a sexuální zneužívání může představovat jak jednorázovou, tak v častějších případech opakovanou traumatickou zkušenost.

U týraných dětí bývá pravidlem opožděný vývoj v různých stupních. Časté jsou také odchylky chování, které bývají zjevné v 2 – 3 roku, projevující se jako apatie, neschopnost se radovat, pasivitou nebo nedostatečné vyjadřování emocí. U některých se naopak může objevovat silná agrese v některých situacích či ochranný přístup k mladším sourozencům. U týraných dětí jsou také časté známky ambivalentního chování, kdy na jednu stranu vyjadřují potřebu tělesného kontaktu, ale na straně druhé jej odmítají.

Pohlavní týrání (sexuální zneužívání) můžeme rozdělovat na dotykové (dochází k pohlavnímu kontaktu s dítětem) a bezdotykové (např. dětská pornografie). Mezi nejčastější následky u sexuálně zneužívaných dětí patří posttraumatická stresová porucha. K traumatu však může přispět i nešetrné vyšetřování či umístění do ústavní péče. Dlouhodobé následky se mohou později projevit jako deprese nebo úzkosti. Traumatizace z pohlavního zneužívání, může poškodit vývoj sexuální role, schopnost intimních vazeb i osobní identitu. U dětí, které si prošly sexuálním zneužíváním nebo týráním se může objevit tzv. transgenerační přenos, tedy opakování rodinného systému z původní rodiny (týraný otec týrá své děti).⁸³

⁸¹ Vlastní zkušenosti z praxe v Intervenčním centru Diecézní charity v Českých Budějovicích, dne 9. 10. – 27. 12. 2017.

⁸² Srov. Zákon č. 359/1999 o sociálně právní ochraně dětí, část druhá § 6

⁸³ Srov. ŘÍČAN, P. – KREJČÍŘOVÁ, D. *Dětská klinická psychologie*, str. 195 – 201.

Co se týče vyhledávání takto ohrožených dětí, spadá tato povinnost na orgány sociálně právní ochrany dětí (zkr. OSPOD), kteří mají povinnost pomáhat řešit rodičům výchovné problémy. V rámci špatného zacházení dítěte jsou možné dvě cesty, jak tento problém řešit. Jeden z nich může být umístění dítěte do ústavní péče, druhým propagujícím způsobem je podpořit rodinu ve výchově dítěte (tzv. sanace rodiny). Ústavní výchova bývá nařízena především u dětí, kteří jsou vážně ohroženi a jiná opatření by nevedli k nápravě. Mezi jiná opatření může patřit např. využití odborného poradenství, napomenutí nebo dohled. Ten, kdo rozhoduje o tom, zda dítě bude umístěno do ústavní péče, by měl brát ohled na to, jestli je skutečně odejmutí dítěte z rodiny bezpečnější nebo by mohlo vzniknout trauma v souvislosti s odebráním dítěte od jeho nejbližších. Zároveň ztráta domova může zapříčinit další psychologické či sociální poškození. Na místě je psychoterapie, která je poskytována po tom, kdy se podařilo zabránit špatnému zacházení s dítětem. Psychoterapie pomáhá dítěti zpracovat veškeré zážitky, kterými prošlo. Důležité je především vyjádření pocitů, se souvisejícími traumatickými zážitky a vymezení odpovědnosti za to co se dítěti stalo (často si děti myslí, že to, co se stalo, zapříčinily právě oni). V České republice jsou poskytovány služby pro týrané a zneužívané děti v krizových centrech.⁸⁴

⁸⁴ Srov. MATOUŠEK, O. – KODYMOVÁ, P. – KOLÁČKOVÁ, J. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*, str. 31 – 33.

4 Specifika komunikace s obětí trestného činu

V práci s obětí a jejími blízkými je důležité zvolit správné přístupy a zaměřit se nejen na verbální projev pomáhajícího, ale zásadní roli zde také hraje komunikace neverbální. Pomáhající zároveň musí zvolit správný psychologický přístup, aby oběť nebyla ještě více traumatizována, než byla doposud. Existují tedy určitá psychologická doporučení, která by se měla v práci s oběťmi dodržovat. V první řadě je důležité navázání kontaktu s obětí, ten se rozděluje do tří částí akceptace, empatie a autenticita. Akceptace znamená určité přijetí, v tomto případě se jedná o pozitivní přijetí oběti, tedy bez jakéhokoliv značkování, podezřívání, etiketizování apod. Tato schopnost vychází především ze schopnosti přijetí sebe sama. Empatie znamená schopnost vcítit se do situace druhé osoby a porozumět jejím pocitům. Právě empatie nám pomáhá hlouběji pochopit informace, které nám oběť sděluje, proto je v tomto případě důležité odložit vlastní názory a předsudky. V neposlední řadě bychom měli klást důraz na autenticitu, kdy pomáhající nic nepředstírá a jeho jednání se shoduje s prožíváním, pomáhající si na nic nehraje a je schopen dát najevo své postoje a pocity, nikoli však své hodnocení.⁸⁵

Podstatou nonverbální komunikace je oční kontakt. Pomáhající by měl přirozeným způsobem hledět klientovi do očí a při kladení otázek neuhýbat pohledem. Oběti totiž mají často tendenci uhýbat pohledem a cílem pomáhajícího je navození očního kontaktu, pomocí kterého můžeme dotyčnou osobu povzbudit a podpořit. Oběť také zachycuje, někdy i nevědomě držení těla pomáhajícího, proto by si měl dávat pozor na příliš vzpřímený postoj, protože oběť může vycítit neosobní vztah pomáhajícího. Do nonverbální komunikace, a především v práci s oběťmi bychom neměli zapomenout zahrnout vzdálenost neboli proxemiku. Čím větší vzdálenost mezi obětí a pomáhajícím je, tím více vzrůstá u oběti pocit oficiálnosti a neosobnosti, proto by si oběť sama měla zvolit vzdálenost, která ji je příjemná.

Pokud pracovník jedná s člověkem, který se stal obětí trestné činnosti, musí předpokládat, že klient bude pravděpodobně nějakým způsobem traumatizovaný (zvláště v případě násilné činnosti), proto je v oblasti verbální komunikace velmi důležité kontrolovat hlasitost a rychlost vlastního mluveného projevu.⁸⁶ Další podstatou práce sociálního pracovníka, ale i jiné osoby, které pracují s oběťmi trestného činu, je především aktivní naslouchání. Tento pojem pochází od C. Rogerse a T. Gordona. Základem aktivního naslouchání je sebrat veškeré podstatné body,

⁸⁵ Srov. VELIKOVSKÁ, M. *psychologie oběti trestných činů*, str. 124.

⁸⁶ Srov. ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*, str. 206 – 207.

kteře oběť sdělila, zopakovat je klientovi a tím se ujistit, že správně chápe to, co mu bylo sděleno. Aktivním nasloucháním se také vytváří příjemnější klima a zaručuje efektivnější porozumění mezi oběma stranami.⁸⁷

V kapitole sekundární prevence byla zmíněná identifikace rizikových osob. Na základě poznání této skupiny, by se měl pracovník vyvarovat jistých komunikačních chyb, jako:

- bezúčelné utěšování (to bude dobré!),
- triviální rady typu „Musíte být silná!“
- bagatelizovat problém, se kterým klient přišel,
- výčitky či moralizování oběti „Proč chodíte tak výstředně oblékána?“
- slibovat něco, čím si nejsme jisti „Určitě se vaše dcera najde živá.“
- dramatizovat situaci „Snad Vás ještě něčím nenakazil“
- fascinace, upřený pohled na oběť
- nevhodné lichotky typu „tak vypadáte dobře, nedivte se.“

Významný vliv na psychický stav oběti má také prostředí, ve kterém se výpověď odehrává. Chladná a málo vybavená místnost může na člověka, který si prožil traumatický zážitek, působit nepřívětivě. Především u dětských obětí trestného činu, může mít toto prostředí fatální vliv na jejich duševní stav, proto je důležité prostředí, ve kterých se výslech provádí, upravovat tak, aby se klient cítil bezpečně a příjemně. Na základě této skutečnosti vznikl program ministerstva vnitra, který má za úkol zřizování speciálních místností pro dětské oběti a svědky policíí ČR.⁸⁸ Prostedí však není důležité jen u výslechu, ale také u jiných služeb, které jsou této cílové skupině poskytovány. Kvůli pocitu bezpečí by tedy organizace zabývající se obětmi trestného činu, měla mít k dispozici místnost, která je příjemně vybavená, není průchozí a v průběhu sezení by do místnosti neměl vstupovat jiný člověk.⁸⁹ Z praxe v intervenčním centru a Bílého kruhu bezpečí je dobré klientovi nabídnout něco k pití (kávu, čaj, vodu), díky čemuž navodíme pocit, že nám oběť není lhostejná a můžeme tak otevřít prostor pro pocit bezpečí.

⁸⁷ Srov. KLEIN, H. - KRESSE, A. *Psychologie – základ úspěchu v práci*, str. 77 – 78.

⁸⁸ Srov. VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů*, str. 75 – 76.

⁸⁹ Srov. Tamtéž, str. 125.

5 Individuální a skupinová práce s oběťmi trestné činnosti

V rámci sociální práce se můžeme setkat s individuální i skupinovou terapií. Jsou služby, které poskytují obě formy pomoci, ale často se setkáváme spíše s individuální terapií.

Podstatou individuální pomoci by měla být schopnost pracovníka přijímat odlišnost jeho klienta a zároveň pracovník do jejich pracovního vztahu vnáší svou jedinečnost. Jedná se o vztah dvou individualit, které společně řeší nějaký problém. V průběhu individuální pomoci je vždy zdůrazňované sebeurčení klienta. Pracovník musí udržovat vnitřní neutralitu, může s klientem sdílet pocity, zkušenosti, projevit zájem, empatii nebo mu poskytnout emoční podporu. Pracovník poskytuje oběti psychickou podporu, vyjadřuje svůj zájem, pomáhá klientovi ventilovat pocity, poskytuje intervenci konfliktů, reflexy prožitků oběti trestného činu a tím, co se děje kolem, popřípadě zprostředkovává jiné služby.⁹⁰

Oproti tomu skupinová práce je založená na skupinovém sdílení stejných či podobných situací, do kterých se oběť dostala. Výhoda skupinové práce je, že člověk se necítí být osamocенý se svým problémem. Zároveň je posilovaný pocit, že v této situaci není oběť sama. Je zde možnost mluvit o problémech, s někým, kdo má podobné těžkosti. V souvislosti s trestným řízením je zde možnost také předávat si zkušenosti. Možný jakýkoliv úspěch u jednoho člena, se může stát inspirativním a zdrojem povzbuzení a naděje. Skupinová terapie je vhodná také u lidí, kteří řeší vnitřní konflikt, trpí vnitřní nerovnováhou, depresi, strachem apod. Skupinová terapie v tomto případě je velmi vhodná, jelikož vnitřní problém je umístěn do sociálního kontextu pomocí sdílení s ostatními členy. Tato terapie tak poukazuje na to, že člověk je bytost společenská (tím nastává jeho potřeba být ve společenství). V případě vlastního ohrožení či změny však mají lidé často tendence dávat přednost skupinové práci před individuální.⁹¹

Rozdíl mezi individuální a skupinovou terapií je značný. V obou případech je důležité zvážit osobnost oběti, zda je pro ni vhodná individuální či skupinová pomoc. Výhodou Skupinové práce je ta, že oběť se dostane do kruhu lidí, kteří si prochází nebo prošli podobnou situací. Může se jimi inspirovat zkušenostmi druhých, motivovat a zároveň se tím utvrzuje potřeba společenství. V případě individuální práce je výhoda, že se oběti věnuje intenzivně jeden člověk, avšak pracovník nemůže oběti poskytnout vlastní zkušenosti s řešením či vyrovnáním se s traumatickým zážitkem. Může pomoci pouze prostřednictvím zkušeností s řešením případu jiných klientů, a ne vždy může dojít k plnému pochopení situace, ve které se oběť nachází.

⁹⁰ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*, 67 – 70.

⁹¹ Srov. MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*, 154 – 156.

V Českých Budějovicích poskytuje skupinovou práci s oběťmi domácího násilí Intervenční centrum diecézní charity. Z praxe v intervenčním centru je skupinová terapie poskytována pouze v případech, kdy s tím oběť domácího násilí souhlasí a v případě, kdy je pravděpodobné, že by skupinová terapie mohla pomoci více než ta individuální.

6 Závěr

Svou bakalářskou práci věnovala psychologickým otázkám v práci s oběťmi trestné činnosti. Jedním z důvodů, proč jsem si toto téma vybrala, je aktuálnost a potřebnost reflexe tohoto tématu, což dokazuje stále větší zájem veřejnosti. Také v legislativní oblasti lze zpozorovat tendence pro zajištění vyšší ochrany oběti (lépe ukotvená pomoc, a zároveň snaha zamezit druhotné újmě). Pracovník, který pracuje s obětí násilného trestného činu, by tedy měl brát ohled na psychický vývoj oběti. V práci jsem se snažila vymezit některá psychologická fakta, která jsem podtrhla příklady z praxe.

Cílem práce bylo analyzovat problematiku psychologických jevů obětí násilných trestných činů, které by si pracovník měl klást, aby nedocházelo k druhotné újmě a zároveň docházelo k postupné zpětné socializaci oběti a zároveň jí byl poskytnut odborný přístup. V práci jsem se také zajímala o činnost organizací a sociálních pracovníků, kteří se touto problematikou zabývají.

Práce měla teoretický charakter. Vymezila jsem, kdo je oběť a jaký na ní má trestný čin dopad. Definovala také trestnou činnost podle sociologických teorií a zaměřila jsem se na věci, které nějakým způsobem mohou ovlivnit oběť nebo okolí a její přístup k ní, především v podobě mýtů o obětech. Zmínila dopad samotné viktimizace, která může mít u různých obětí odlišné dopady. Upozornila jsem na potřebnost adekvátní vzdělanosti pracovníků, kteří s oběťmi pracují. Zaměřila na viktimizace oběti, primární, sekundární a terciární. Viktimologie se dále zabývá prevencí, proto jsem zde popsala, jak předcházet primární, sekundární a terciární viktimizaci a zvolila jsem pár příkladů, které se prevencí zabývají. Nastínila jsem také důležitost práv obětí, díky kterým je možné posilovat u obětí pocit jistoty a důstojného přístupu k ní, což je jednou z nejzákladnějších věcí, o které by měl pracovník a jiní lidé zabývající se touto problematikou usilovat. Ve třetí kapitole jsem se zaměřila na sociální práci s oběťmi trestné činnosti, která byla díky zákonu č. 45/2013 Sb. o obětech trestných činů, posílena o pomoc této skupiny, především o podporu právní, sociální a terapeutickou. V souvislosti se sociální prací jsem se snažila vymezit vývoj organizací zaměřených na tuto oblast, popsala odbornou pomoc v krizi, krizovou intervenci a krizovou pomoc. Společně se sociální prací jsem musela zmínit intervenční centra. Vzhledem k psychologickým otázkám jsem zmínila také dětskou oběť, které jsem zmínila také odbor sociálně právní ochrany dětí, která má povinnost dětské oběti vyhledávat a včas zasáhnout. Jako důležitou součást práce s obětí uvádím kapitolu individuální a

skupinovou práci s oběťmi trestné činnosti. Chtěla jsem zde zmínit výhody individuální a skupinové práce. Se skupinovou prací s oběťmi trestné činnosti jsem se setkala v Intervenčním centru v Českých Budějovicích.

Trestný čin je závažná věc, která zde byla a bude. Může mít vážný psychický dopad na oběť. V souvislosti s pomocí a ochranou této cílové skupiny je tedy důležité zaměřit se na psychologické otázky, kterými by se pracovník měl zabývat, a které by měl brát v úvahu, pokud přijde do styku s obětí trestného činu. Úkolem pracovníka je zmírnit psychickou zátěž oběti a nikoli ji způsobovat druhotnou újmu, proto je důležité se dostatečně vzdělávat a brát ohled na psychiku a psychický vývoj osobnosti oběti. Důsledky způsobené nejen trestným, činem, ale také nedostatečným poskytnutých informací, citlivým a empatickým přístupem, nedodržování základních lidských práv, mohou být následky mnohem větší než u samotné viktimizace. Následky v duševní oblasti oběti, jsou tak nevyčíslitelné.

Cílem práce bylo zabývat se psychikou obětí trestného činu, ze které pak vyplývají otázky, které by si pracovník měl klást, aby nedocházelo k druhotné újmě a pomoc tak byla co nejvíce efektivní. Oběti mohou řešit spoustu dalších otázek, jako co s nimi bude, respektive co se s nimi vůbec děje. Mohou být dezorientované, mohou se u nich projevit poruchy jako např. akutní reakce na stres, posttraumatická stresová porucha apod. Pracovníci tedy musí dbát na psychický stav oběti, zároveň jí pomoci zorientovat se v situaci, ve které se nachází, poskytnou jí pocit bezpečí a důstojný přístup. Často by se tak měl klást důraz na psychologické otázky, které vyplývají z průběhu trestného činu, jak čin oběti prožívají, v jakém stavu se nacházejí, jaké jsou jejich momentální potřeby apod. Pomoc obětem mohou poskytnout Policie ČR, neziskové organizace zabývající se oběťmi trestné činnosti (Dona linka, Bílý kruh bezpečí, intervenční centra apod.).

7 Seznam použitých zdrojů

Knižní:

BAŠTECKÁ, B. *Terénní krizová práce: psychosociální intervenční týmy*. Praha: Grada, 2005. ISBN 80-247-0708-X.

ČÍRTKOVÁ, L. *Policejní psychologie*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-475-3.

ČÍRTKOVÁ, L. *Kriminální psychologie*. Praha: Eurounion, 1998. ISBN 80-85858-70-3.

ČÍRTKOVÁ, L. *Moderní psychologie pro právníky: [domácí násilí, stalking, predikce násilí]*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2207-8.

ČÍRTKOVÁ, L. *Viktimologie pro forenzní praxi*. Praha: Portál, 2014. ISBN 978-80-262-0582-1.

ČÍRTKOVÁ, L. – VITOUŠOVÁ, P. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů: příručka pro pomáhající profese*. Praha: Grada, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2.

KLEIN, H. – M. – KRESSE, A. *Psychologie – základ úspěchu v práci*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2444-7.

MARKOVÁ, E. – VENGLÁŘOVÁ, M. – BABIAKOVÁ, M. *Psychiatrická ošetrovatelská péče*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1151-6.

MATOUŠEK, O. *Metody a řízení sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-502-8.

MATOUŠEK, O. – KODYMOVÁ, P. - KOLÁČKOVÁ, J. ed. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-818-0.

NOVOTNÝ, O. – ZAPLETAL, J. *Kriminologie*. 2., přeprac. vyd. Praha: ASPI, 2004. ISBN 80-7357-026-2.

ŘÍČAN, P. – KREJČÍŘOVÁ, D. *Dětská klinická psychologie*. 2. vyd. Praha: Grada, 1995. ISBN 80-7169-168-2.

VELIKOVSKÁ, M. *Psychologie obětí trestných činů: proces viktimizace, status oběti a jeho význam, prevence a vyrovnávání se s viktimizací, reálné případy z policejní praxe*. Praha: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-4849-8.

VODÁČKOVÁ, D. *Krizová intervence: [krize v životě člověka: formy krizové pomoci a služeb]*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-696-9.

ZOUBKOVÁ, I. *Kriminologický slovník*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-312-4.

Odborné časopisy:

KVĚTENSKÁ, D. Forenzní sociální práce a možnosti jejího uplatnění: Informační a odborný časopis (nejen) pro sociální pracovníky. Listy sociální práce. 2015, 3(3). ISSN 2336-2332.

Legislativa:

Zákon č. 141/1961 o trestním řízení soudním.

Zákon č. 359/1999 o sociálně právní ochraně dětí.

Zákon č. 273/2008 Sb. o Policii České republiky.

Zákona č. 40/ 2009 Sb., trestní zákoník.

Zákon č. 45/2013 o obětech trestné činnosti.

Internetové zdroje:

Statistiky. Stopznásilnění.cz [online]. Gender Studies o.p.s., Masarykovo nábřeží 8, 120 00 Praha 2, 2009 [cit. 2018-08-01]. Dostupné z: <http://stopznasilneni.ecn.cz/cz/znasilneni/statistiky>.

F43 Reakce na těžký stres a poruchy přizpůsobení. WHO/ÚZIS ČR (Ústav zdravotnických informací a statistiky ČR),: Mezinárodní statistická klasifikace nemocí a přidružených zdravotních problémů [online]. 2014 [cit. 2017-12-16]. Dostupné z: <http://www.uzis.cz/cz/mkn/index.html>.

Viktimologie. Inovace SEBS a ASEBS [online]. Masarykova univerzita: Fakulta sportovních studií Masarykovi univerzity, 2013 [cit. 2017-06-26]. Dostupné z: <http://www.fsps.muni.cz/inovace-SEBS-ASEBS/elearning/kriminologie/viktimologie#>.

Stručná historie Bílého kruhu bezpečí. Bílý kruh bezpečí [online]. 2009 [cit. 2018-02-28]. Dostupné z: <https://www.bkb.cz/o-nas/projektova-cinnost/strucna-historie-bileho-kruhu-bezpeci/>

Kdo jsme. Česká asociace pracovníků linek důvěry [online]. [cit. 2018-02-08]. Dostupné z: <http://www.capld.cz/kdo-jsme>.

Probační a mediační služba České republiky [online]. [cit. 2018-02-28]. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/>.

INTERVENČNÍ CENTRUM pro osoby ohrožené domácím násilím Diecézní charita České Budějovice [online]. [cit. 2018-02-28]. Dostupné z: <http://www.dhcb.cz/sluzby-a-projekty/intervencni-centrum/o-intervencnim-centru/>.

8 Seznam použitých zkratek

DN – domácí násilí

IC – intervenční centrum

ON – osoba násilná

OO – osoba ohrožená

OSPOD – odbor sociálně – právní ochrany dětí

PTSP – posttraumatická stresová porucha

9 Abstrakt

PAPÁČKOVÁ, Š. Psychologické otázky v práci s oběťmi trestné činnosti. České Budějovice 2016. Bakalářská práce. Jihočeská Univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra etiky, psychologie a charitativní práce. Vedoucí práce Mgr. et Mgr. Karolina Diallo, Ph.D.

Klíčová slova: Oběti trestné činnosti, psychologie oběti, viktimologie, viktimizace, práce s oběťmi trestného činu, forenzní sociální práce, krizová pomoc, krizová intervence.

Práce zahrnuje oběti násilné trestné činnosti, a jak trestný čin ovlivňuje jejich osobnost. V práci se také věnuji činnosti organizací a sociálních pracovníků, kteří se touto problematikou zabývají. Cílem této práce je zjistit, jakými otázkami se musí pracovník řídit při práci s oběťmi násilné trestné činnosti.

10 Abstract

Psychological issues in dealing with victims of crime.

Keywords: victims of crime, psychology of the victim, victimology, victimization, work with victims of crime, forensic social work, crisis assistance, crisis intervention

The thesis includes victims of violent crime, and how the crime affects their personality. I also devote in this thesis to activities of organizations and social workers, who deal with this problematic. The goal of this bachelor's thesis is to find out what questions worker have to follow in the work with victim of violent crime.